

3038

2509

SPRAWOZDANIE DYREKCJI

C. K.

SEMINARIUM NAUCZYCIELSKIEGO ŻEŃSKIEGO

W KRAKOWIE

za rok szkolny 1903.

W KRAKOWIE.
NAKŁADEM FUNDUSZU NAUKOWEGO.

W drukarni A. Koziańskiego.
1903.

SPRAWOZDANIE DYREKCYI

C. K.

SEMINARIUM NAUCZYCIELSKIEGO ZWYKLEGO

W KRAKOWIE

1901 - Treść. rok 1901

O reprodukcji w nauczaniu, napisał Prof. J. Dobrowolski.
Część urzędowa i administracyjna podana przez Dyrektora.

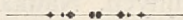

W KRAKOWIE
DIREKTORZEM
DOKTOR
1901

REPRODUKCYA W NAUCZANIU

NAPISAL

JÓZEF DOBROWOLSKI.

I.

Nikt nie wątpi, że wiedza stanowi potężny czynnik życia codziennego i zarazem skarb, którego wartość nie podlega żadnej zmianie. Wiedza zawiera w sobie warunki nie tylko panowania nad przedmiotem w wytkniętym kierunku, ale także zwycięstwa nad ludźmi, którzy, nie posiadając odpowiednich wiadomości, muszą poddawać całą sferę myśli i dążeń wpływowi człowieka wykształconego. Z niej płynie wiara w własne siły, która powiększa się jeszcze wskutek stałości, z jaką przyroda stwierdza wszelkie, przez człowieka prawidłowo wysnute wnioski. Wiedza, zapewniając do pewnego stopnia niezależność od ludzi, rozwija zdolność do krytycznej oceny zjawisk i zdarzeń i wytrwałość, drogocenny rys charakteru, tworzy wspaniałe dzieła i podnosi poziom ogólnego dobrobytu. Praca ducha ludzkiego trwa od wieków, pokolenie podaje pokoleniu myśl twórczą. Coraz szersze i głębsze rozciągają się kręgi wiedzy.

Na nazwę zaś wykształconego zasługuje człowiek, w którym wskutek wychowania i nauki natura ludzka przybrała postać, przedstawiającą w pełni i czystości kształtów istotę, złożoną z materialnych i duchowych pierwiastków. Człowiek wykształcony ogarnia byстрыm, jasnym wzrokiem i stanowczym sądem cały obszar myśli, form społecznych i dążeń swego otoczenia.

Nie ogrom wiadomości jednak stanowi wykształcenie, polegające na ścisłym połączeniu wewnętrznego przekształcenia i asymilacji nabytych wiadomości, lecz siła i sposób uzyskania

wiedzy, użytej do należytego ocenienia zjawisk świata zewnętrznego. Rozwiązanie kwestyi wykształcenia spoczywa nie w treści, lecz w formie, samo zaś gromadzenie wiadomości tworzy tylko podstawę wykształcenia.

II.

Rozwój umysłowy ludzkości, cywilizację zawdzięczamy nauce, która, kształcąc zdolności człowieka i kierując jego czynnościami, przedstawia najlepszy materiał dla ćwiczeń intelektualnych, moralnych i religijnych. Nauka zawiera w sobie cenne myśli, wydobyte z skarbcza, nagromadzonego w ciągu wieków przez umiejętność i sztukę, nadaje wiadomościom układ racjonalny, zestawiając je według wzajemnego powinowactwa i tworząc z nich jedno pasmo, niejako wiążące się z sobą ogniwa wspólnego łańcucha. Materiał naukowy nie powinien mieć przewagi nad duchem; duch powinien w sposób niepodzielny i nieograniczony panować nad treścią; w takim razie wykształcenie nie będzie polegało na systematycznym nabywaniu pozytywnych wiadomości, lecz na harmonijnym rozwoju wszystkich władz umysłu; wśród takich warunków wiedza posiada bezwzględną wartość.

Udzielanie wiadomości, kształcenie zdolności intelektualnych i przygotowanie do pewnego zawodu, znane pod ogólną nazwą nauki lub nauczania, przedstawiającego ściśle połączenie strony materialnej i formalnej, jako owoc obserwacyi i doświadczenia jest sztuką, opartą na świadomości celu, prawidłowem postępowaniu. Istotę nauczania określił dokładnie jako sztukę Tuisco Ziller. ¹⁾ Identyczne zdanie wypowiedział Dr. K. A. Schmid ²⁾, według którego z pojęcia sztuki wynikają trzy zasadnicze momenty nauczania: 1) pierwiastek estetyczny 2) specjalne wrodzone uzdolnienie 3) doświadczenie krytyczne.

Sztuka nauczania polega na nadaniu nauce takiej formy, któraby wywierała wpływ skuteczny na ustrój życia duchowego. Cała sprawa wykształcenia odbywa się według procesu psychicznego, który polega na: 1) przyjmowaniu wrażeń zewnątrz-

¹⁾ Grundlegung der Lehre vom erziehenden Unterrichte. Leipzig 1865 str. 161 i nast.

²⁾ Pädagogisches Handbuch Gotha 1879 II, 1080.

nych; 2) przemianie wrażeń na wyobrażenia; 3) czynnem zastosowaniu wyobrażeń. „Kaźda nauka z punktu widzenia dydaktycznego tj. ze wzgłędu na proces jej przyswajania musi być w pewnym stopniu konkretną, rozumową i praktyczną.“¹⁾

Nauczanie, opierając się na całym procesie psychicznym i w pewnym stopniu uwzględniając wszystkie jego momenty, objawia się głównie w kształceniu rozumu, którego kryterium jest znane zjawisko, że przedmiot w formie, w jakiej istnieje, wstępuje do naszej świadomości.

Szeroką podstawę i punkt wyjścia wszelkiego nauczania stanowi materyał, który uczeń otrzymuje w postaci wyobrażeń konkretnych. Dusza zatrzymuje nabyte wyobrażenia, uważając je za swoją nieograniczoną własność. Wprawdzie wszystko, czegośmy się nauczyli lub doświadczyli, cośmy widzieli lub odczuli, tkwi w duszy, lecz wyobrażenia, powołane do życia, doznawszy przeszkody w swoim pochodzie, znikają lub cofają się w głąb świadomości. Gdy jedno znika, wnet wstępuje drugie, które znów po pewnym czasie ustępuje miejsca trzeciemu. Jak bystra rzeka szybko toczy swe fale, silniejsza unosi słabszą, tak podobnie przedstawia się sprawa z wyobrażeniami, z tą jednak różnicą, że wyobrażenia nie na zawsze pograżone są w „toni zapomnienia“, nie giną bez śladu, chociaż nie istnieje przedmiot, który je wywołał, lecz oczekują chwili stósownej, w której będą mogły powrócić do świadomości lub odrodzić się jak Feniks z własnych popiołów. Jak sprężyna, przycięnięta ciężkim przedmiotem, powraca do pierwotnego położenia po usunięciu tej przeszkody, tak i przyćmione, mgłą okryte wyobrażenia odnawiają się w świadomości, otrzymując dawny kształt i właściwą barwę. Dążenie wyobrażeń wszystkich bez wyjątku do utrzymania się na zajętem stanowisku w świadomości zamienia się na zaciętą walkę, w której słabsze muszą uleść przemocy. Napływ nowych wyobrażeń przyćmiewa dawne, pozbawia je jasności lub usuwa z powierzchni duszy. Tę czynność duszy, ten żywy ruch, panujący w świadomości naszej, opisał W. Volkmann.²⁾

¹⁾ J. Wł. Dawid. Nauka o rzeczach. Warszawa 1892, str. 512.

²⁾ Lehrbuch der Psychologie vom Standpunkte des Realismus. Köthen 1884 I, 389 i nast.

Wyobrażenia zaginione powracają do duszy, odnawiają się wśród pomyślnych warunków, często bez żadnej zewnętrznej podniety lub widocznej przyczyny, czyli następuje ich reprodukcya. To prawo psychiczne nie odnosi się jednak do wszystkich wyobrażeń; bardzo wielka ich ilość nie powraca nigdy do świadomości, albo w nader zmienionych kształtach i połączeniach. Przyczyna tego normalnego zjawiska tkwi w tej okoliczności, „że zdolność reprodukcji wyobrażeń zależy od częstego powtarzania dotyczących zmysłowych wrażeń i od intensywnego ich wpływu na świadomość”.¹⁾ Tylko mała ilość wyobrażeń osiada na dnie duszy, jako jej trwała własność, którą dowolnie i bez przeszkody może rozporządzać.

Ciągły pochód wyobrażeń przedstawia dwa wybitne prawa. Według prawa mechanicznego połączenia albo przyległości wyobrażenia równorzędne pod względem czasu i przestrzeni lub kolejno po sobie następując, łączą się z sobą i tworzą grupy lub szeregi. Z reprodukcją jednego wyobrażenia odbywa się reprodukcya innych wyobrażeń współczesnych lub bezpośrednio po sobie następujących; na tem mechanicznem połączeniu polega plastyczna siła pamięci; im częściej połączone wyobrażenia powracają do świadomości, tem silniej objawia się połączenie wyobrażeń w postaci grup i szeregów. W jedną całość łączy się zatem wyobrażenie nazwy i rzeczy, wyobrażenie z zakresu języka ojczystego i obcego, z geografii i historii powszechnej, wskutek czego następuje poznanie rzeczy i ich własności nie odosobnione, lecz w określonym ugrupowaniu lub następstwie. Jedno ogniwo grupy lub szeregu odnawia złączone z niem dalsze ogniwa. Wyobrażenia zaś, nie posiadające należytej siły, tracą łatwiej związek z wyobrażeniami, łączącemi się z sobą w czasie i przestrzeni. Według Ebbinghousa²⁾ po godzinie z wyuczonych wyrazów zapomina się więcej niż połowa, ale te, które pozostały, utrzymują się prawie w całości przez miesiąc. Proces asymilacji wymaga nagromadzenia się i utrwalenia wyobrażeń.

---

¹⁾ Dr. Herman Schiller: Handbuch der praktischen Pädagogik Leipzig 1886 str. 85.

²⁾ Über das Gedächtnis Leipzig 1885 str. 85.

Drugie prawo możnaby nazwać logicznym tokiem wyobrażeń. Nie czas lub przestrzeń wpływa na połączenie wyobrażeń, lecz wewnętrzny związek przyczynowy, podobieństwo lub kontrast.

Obydwa rodzaje kojarzenia wyobrażeń w wszystkich objawach psychicznych łączą się z sobą nie zawsze z korzyścią logicznego myślenia, które jest dziełem krytycznej czynności rozumu. Że zaś wiele wyobrażeń i tak szybko uchodzi z świadomości, należy przypisać tej okoliczności, że nie nastąpiła zupełna ich asymilacja. Treść jednak świadomości jest w danej chwili ograniczona do niewielkiej ilości wyobrażeń. Ta własność duszy, nazwana przez Lockego „progiem świadomości“, stanowi charakterystyczne piętno życia psychicznego.

Ponieważ więc wyobrażenie, tkwiące w świadomości, może ponownie się ukazać bezpośrednio, własną mocą, albo za pośrednictwem innych wyobrażeń, przeto reprodukcya wyobrażeń odbywa się w sposób pośredni albo bezpośredni.

Bezpośredniej reprodukcji towarzyszą dawne okoliczności zewnętrzne lub powtórne spostrzeżenia, tworzące wyobrażenia równe albo podobne do zapomnianego wyobrażenia.

Pośrednia reprodukcya powstaje wskutek łączenia się wyobrażeń na podstawie powinowactwa za pomocą pewnej wspólności czasu, miejsca, następstwa, nazwy, kształtu itp. W bardzo wielu wypadkach z bezpośrednią łączy się pośrednia reprodukcya.

Czynność duszy nie ogranicza się jednak do samej reprodukcji, tj. do powtarzania wyobrażeń, lecz treść realną stósownie do otrzymanych części składowych w drodze analizy i syntezy rozdziela i porównuje, łącząc i przekształcając całe szeregi i grupy wyobrażeń i nadając im nowe, odrębne kształty, które są własnymi, samodzielnyymi utworami duszy.

Reprodukcya wywiera potężny wpływ na całe życie duchowe. Bardzo wielu nowożytnych filozofów z Kantem na czele rozróżnia w objawach duszy trzy zasadnicze kierunki: poznanie (wyobrażenia, myśli), uczucie i wolę. Najprostsze psychologiczne refleksye mogą nas przekonać, że te podstawowe czynności duszy są nierozzerwalnym węzłem z sobą połączone pomimo faktu, nie ulegającego żadnej wątpliwości, że w danym momencie psychicznym jedna z nich zajęła pierwszorzędne stanowisko, nadając duszy ton i koloryt właściwy. Umysł jest jednolitą całością, która

bierze czynny udział w każdym objawie psychicznym; każdy akt umysłu, będąc objawem pewnej szczególnej siły duchowej, nie może się spełnić bez współudziału sił innych.

Reprodukcya stoi na straży wyobrażeń, aby nie uległy zapomnieniu, wzmacnia je i utrwala, a przez wzajemne ich łączenie ułatwia duszy swobodne, nieograniczone panowanie nad uzyskanymi wyobrażeniami.

Wpływ reprodukcji objawia się także w zakresie uczuć. Odnowione wyobrażenia wzbudzają uczucia, które towarzyszyły pierwotnym wyobrażeniom. Jak wielką radością napelnia nas wspomnienie przyjemnych chwil lub szczęśliwej, górnej młodości. Myśl o minionych pięknych dniach opromienia pogodnym blaskiem drogę dalszego życia. Niepowetowana strata, śmierć drogich osób za każdym wspomnieniem odnawia ból w świeżej lub zagojonej ranie.

Reprodukcya posiada nareszcie wielkie znaczenie w zakresie woli, pobudzając ją do czynności samodzielnej w formie zamiarów i pragnień, usuwając z świadomości złe wyobrażenia i tworząc przyzwyczajanie, drugą naturę człowieka.

Zdolność reprodukcji wyobrażeń, zwana także czynną stroną pamięci, stanowi podstawę nauczania i istotny, niezbędny jego warunek. Zadanie zaś szkoły polega na przyzwyczajaniu uczniów do zatrzymania w świadomości dłuższych szeregów wyobrażeń i do konkretnego tychże przedstawienia formalnego, aby mogli myśli swoje wyrażać w sposób jasny, logiczny i zgodny z treścią wyobrażeń. Jak bardzo szczęśliwym czuje się człowiek, gdy może swoje porywy, pragnienia i uczucia wyrażać w pięknej formie. A ile to ludzi nosi w piersiach całe zasoby myśli i uczuć, prawdy i piękna! Jak wielka jest liczba takich, którzy nie mogą ich wyrazić w słowie lub przelać na papier!

Tylko taka wiedza, która stała się naszą trwałą własnością, napelnia nas uczuciem siły, każe nam ją cenić i pragnąć jej powiększenia.

Jeżeli więc zdolność wyrażania myśli uważamy słusznie za najwyższy objaw wykształcenia, do czego reprodukcya bez względu na swoje pierwszorzędne stanowisko w wielkiej dziedzinie myśli przyczynia się w wysokim stopniu, to dalszym, najważniejszym celem nauczania powinno być ułatwianie reprodukcji, będącej

zarazem skutecznym środkiem do powstrzymania a nawet zupełnego przytłumienia złych wyobrażeń. Odnowa bowiem dobrych wyobrażeń utrudnia złym przystęp do świadomości.

III.

Na istotnym stanie rzeczy opiera się fakt, że uczeń łatwo zapomina, czego się nauczył, że wiadomości, luźne szczegóły często nie wytwarzają w jego duszy żadnego obrazu, żadnego pasma myśli i ulegają natychmiast zatarciu przez inne drobne szczegóły, nie pozostawiając po sobie widocznego śladu. Każda bowiem wiadomość naukowa jest martwa, jak długo nie stała się organiczną częścią sfery myśli. Wszystko, co nie może utworzyć asymilacji z istniejącym duchowym materiałem, zamienia się w szkole bez dokonanej reprodukcji na szkodliwy balast. „Wogóle w naszych szkołach za wiele się mówi i uczy. A jednak jest niezbitym faktem, że nie rozumie swojego zadania nauczyciel, który za wiele wykląda naraz, za wiele wiadomości podaje, nie starając się o należyte ich utrwalenie. Takie postępowanie wynika z przecenienia martwej wiedzy wobec żywego organizmu ucznia“. ¹⁾ Na ten zasadniczy błąd przeciw reprodukcji zwrócił uwagę także Ernest Lüttge w słowach: „Uczymy za wiele, ćwiczymy za mało“. ²⁾ Z tego powodu można spotkać się z twierdzeniem, że praca szkolna rozwija prawie tylko mechaniczną pamięć, że nauka wszystkich przedmiotów zmierza w tym kierunku i że istniejące przeciążenie naukowe stoi na przeszkodzie rozwojowi sił fizycznych i że cała wiedza wykształconego człowieka ma swoje źródło w tem, czego się nauczył w życiu pozaszkolnem.

Ponieważ więc nabywanie wiadomości połączone jest z namiętnością umysłu, przeto ułatwianie pracy szkolnej stanowi jedną z najważniejszych trosk pedagogii i higieny. Te same przeszkody, które nauczyciel zwalczyć musi dla utworzenia powinowactwa wyobrażeń, powinien także pokonać dla utwierdzenia utworzonego powinowactwa, aby z pamięci ucznia nie ulatniały się wiadomości, okupione wielkim wysiłkiem wszystkich władz duszy,

¹⁾ Dr. Herman Schiller str. 232.

²⁾ Die Bildungsideale der Gegenwart Leipzig 1900 str. 35.

aby każda nowa cząstka wiedzy zajęła pewne miejsce w ogólnym procesie myślenia, „aby nie pozostała martwą literą na kartach księgi naszego umysłu, jako wiadomość, złożona do archiwum, gdzie chociaż przechowuje się w całości, nie ma jednak prawie żadnego użytku“. ¹⁾ Im dalsze powinowactwo, tem łatwiej rzecz ulega zapomnieniu.

Wykształcenie umysłowe spoczywa na szerokiej podstawie reprodukcji, którą ułatwiają następujące środki:

1) Jasność wyobrażeń. Wyraz jest jasny, jeżeli w duszy słuchacza wytwarza te same wyobrażenia, które mówiący pragnie wywołać. Wyobrażenie nabiera jasności dopiero wtenczas, jeżeli każde znamię, czy to oddzielnie, czy też w całości rozumiane, uczeń dokładnie poznaje. Nazwa z rzeczą musi się tak ściśle połączyć, ażeby żadne inne wyobrażenie nie mogło się między nie wcisnąć. Jak budowa pięknego gmachu powstaje z dobrego i odpowiedniego materiału, tak wiedza musi się składać z jasnych wiadomości. Wtedy powtarzają się w duszy ucznia te same procesy myślenia, jakich wymaga treść wykładanej nauki. Przez zerwanie zaś wewnętrznego związku powstaje niejasność, budowie brakuje jednej części, bez której nie będzie całością, która, zawarta w jasnych pojęciach i wyobrażeniach elementarnych ze świata duchowego i fizycznego, władać będzie w każdej chwili całą istotą ucznia. Następstwo przejrzyste myśli wynika z prawidłowego kształcenia poglądu, co zależy od następujących okoliczności:

a) Umysł, zdobywając swą treść tylko za pośrednictwem zmysłów, jest idealnem powtórzeniem tego, co w świecie zewnętrznym może wywierać wpływ na zmysły. Nabywaniu wyobrażeń, wyrazów powinno towarzyszyć spostrzeganie przedmiotów i ich wspólnych znamion. Jeżeli poza wyobrażeniami nie będzie się kryła żadna treść rzeczywista, zaczerpnięta z przedmiotów, to myślenie nie wyda żadnych sądów i wniosków.

Nauczanie pozostaje w ścisłym związku z pojmowaniem uczniów, jeżeli się im dostarcza poglądowych wyobrażeń. Gdzie się zaś inaczej dzieje, tam nauczyciel postępuje wbrew celowi

---

¹⁾ Herbert Spencer: O wychowaniu umysłowem, moralnem i fizycznym przełożył Michał Siemiradzki, Warszawa 1890, str. 142.

i przyrodzie, bo chociaż wychowanie polega na przyspieszeniu naturalnego rozwoju, jednak powinno unikać gorączkowego pośpiechu.

Wszyscy uczniowie powinni dobrze widzieć przedmioty, znajdujące się w zakresie ich poglądu z wszystkimi charakterystycznymi cechami i tak długo o nich myśleć, tak długo nad nimi się zastanawiać, dopóki nie powstanie w ich duszy dokładne i zupełne wyobrażenie. Dusza bowiem nie jest ani zakrytym małym światem, który tylko na to czeka, aby z niego spadła zasłona, ani tabula rasa, któraby w sposób bezwiedny, bez własnego czynnego udziału, przyjmowała w siebie martwe formy.

Nauka, opierając nową pracę na wyobrażeniach jasnych i pewnych, przybiera kształty plastyczne. Brak koniecznych poprzedzających wyobrażeń lub pojęć sprowadza niejasność następującego wyobrażenia pomimo największego napięcia ze strony nauczyciela i ucznia. Z pomijania pośrednich pojęć, służących do wyjaśnienia rzeczy, tudzież ogniów, łączących poszczególne wyobrażenia, powstaje zbiór czczych wyrazów, fantastyczne zabawki pojęciowe, strzępy myśli. „Znakomitym środkiem do uzyskania jasności w nauce jest wsuwanie pośrednich wyobrażeń, których uczeń nie posiada. W takim wypadku musi nauczyciel zająć stanowisko pośrednika“. ¹⁾

Wyraźne wymawianie, umiarkowana dykcja, wogóle stosowne przerwy są wprawdzie zewnętrznymi ale ważnymi środkami, służącymi do uzyskania jasności w nauce. Naturalny rozwój człowieka i jego władz umysłowych nie znosi żadnych luk i skoków.

Zrozumienie rzeczy, oparte na jasności wyobrażeń, uchroni ucznia od bezmyślności, która łatwo się rozwija, wstrzymuje jego postępek i utrudnia pracę innych nauczycieli.

b) Technika dydaktyczna zwraca wielką uwagę na systematyczne uporządkowanie, dobry podział i podporządkowanie wyobrażeń. Aby uczeń mógł wzrokiem ducha objąć wielką całość, musi wprzód dokładnie poznać stosunek jej do poszczególnych części. Jasność wymaga należytego rozdzielenia światła

---

¹⁾ Dr. W. J. G. Curtman. Lehrbuch der Erziehung und des Unterrichts. Leipzig u. Heidelberg 1866, str. 107.

i cieni, wyznaczenia odpowiedniego stanowiska każdej wiadomości w stosunku do całości.

c) Wielki powab tkwi w nabywaniu nowych wiadomości. Tego powabu nie posiada nauka, jeżeli jej treść otrzymuje uczeń pod postacią suchego, długiego wykładu. Zatrzymywanie wyobrażeń i całych ich szeregów ma swoje dość ciasne granice, których bezwzględnie dla każdego człowieka nie można oznaczyć; dlatego nawet na najwyższym stopniu wykład powinien być krótki, następne zaś pytanie wskaże nauczycielowi konieczność przekonania się, czy uczeń zrozumiał związek, przejścia między myślami i czy udzielone wiadomości stały się jego trwałą własnością. Ogólne prawdy wtedy tylko będą prawdziwe, jeżeli umysł zdobył je samodzielnie.

Pytania i wszelkie uwagi, pozostające z nauczaniem w ścisłym związku, powinny do tego zmierzać, aby uczeń bez obcej pomocy wymienił części składowe danego przedmiotu, odróżnił cechy istotne od przypadkowych, wspólne od różnych w czynności albo zjawisku, jego wielkość, kształt, barwę, a następnie w należytym porządku je ugrupował, tworząc z nich systematyczną całość. Nauczyciel podsuwa podniętą do szukania na wskazanej drodze, dostarcza poglądu, obrazu, przykładu, z którego uczeń wysnuwa pojęcie, regułę. Tak przekształca się pod względem formalnym metoda heurystyczna na genetyczną. „Nauczyciel nie powinien nic mówić, co sam uczeń może powiedzieć”.¹⁾

Pobudzenie w uczniu poczucia własnej siły posiada niezmierną wartość. Wszelka wiadomość, zdobyta bez obcej pomocy, zwalczanie napotykaných trudności rozwija w wysokim stopniu energię umysłu i skupia uwagę, co zresztą zaspokaja wrodzony popęd młodzieży do czynności. Jeżeli ostateczny kamień probierczy do osądzenia doskonałości obranego systemu wychowawczego stanowi odpowiedź na pytanie, czy ten system sprawia wychowankowi zadowolenie, to nie ulega wątpliwości, że heurystyczne postępowanie budzi zajęcie w uczniu, który czuje ciąg do nauki, zatrzymuje wyobrażenia, posiadające pewną psychiczną wartość, a z którymi łączą się inne duchowe czynności,

---

¹⁾ Dr. A. Baumeister. Handbuch der Erziehungs- und Unterrichtslehre für höhere Schulen II, 1 Abteilung München 1896, str. 101.

jakoto uczucia przyjemne, pragnienia i dążenia. Z tego powodu trzeba mu podawać jak najczęstszą sposobność do zadowolenia z odniesionego tryumfu, gdy znaczenie osobiste pewnej rzeczy wstępuje do jego duszy. Postępowanie nauczyciela musi być zwrócone w tym kierunku, aby wyzyskać okoliczności, sprzyjające skupieniu umysłu. Taką okolicznością jest przyjemność. „Uwaga, skupienie myśli trwają w uczeniu tak długo, dopóki mu to sprawia przyjemność; gdy interes dla jakiej rzeczy słabnie, uczeń szuka innego przedmiotu, uwaga zwraca się w inną stronę“. ¹⁾

Skuteczność nauki pozostaje w prostym stosunku do wyższego interesu, jaki ją ożywia. Im większą przyjemność sprawia nauka, z tem większym zapalem będzie się uczeń starał nadal bez kierowników pracować nad rozwojem umysłu; prawdy naukowe będzie pamiętał nietylko z powodu ich wewnętrznej wartości, lecz przedewszystkiem jako wspomnienia całego szeregu, pełnego uroku tryumfów samodzielnej pracy.

d) Jasna sfera myśli, utworzona w duszy ucznia, ma go pobudzić do samodzielnego opisu lub opowiadania, ażeby wyraził w zupełnych, dobrze ułożonych zdaniach szczegóły i części składowe, wydobyte heurystycznym tokiem nauki. Taki sposób postępowania przedstawia cały obszar wyobrażeń w pełnym oświetleniu. Granice pogładowej nauki zbiegają się z granicami zdolności apercypcyjnej ucznia, którego odpowiedź powinna cechować prostota i przejrzystość w budowie zdania. Jasność, biegłość i wewnętrzny związek są przedmiotowymi cechami stylu, z którymi łączy się nader cenny przymiot podmiotowy — samodzielność. Dla łatwiejszego uzyskania samodzielności w opowiadaniu muszą uczniowie przyswoić sobie jasne zwroty jako typy, które potem mogą zastosować w każdym wypadku.

e) Należyte ujęcie rzeczy wymaga kilkakrotnego poglądu. W pierwszej bowiem chwili poszczególne części i własności przedmiotów pozostawiają w duszy słabe, niewyraźne ślady, ogólne kontury. Podczas nauki historii naturalnej, geografii trzeba jednemu i temu samemu przedmiotowi poświęcić dokładną uwagę,

---

¹⁾ Aleksander Bain. Zasady wychowania wyłożył Jerzy Harwot Przemysł 1881, str. 36.

przez co jego duchowy obraz utrwała się w duszy, przybierając wyraźne, charakterystyczne kształty.

Ponieważ więc jasność i plastyczność wyobrażeń powstaje wskutek ich utrwalenia, przeto nauczyciel ma żądać od uczniów nietylko ustnej ale także piśmiennej reprodukcji w nauce historii naturalnej, geografii i historii powszechnej, w matematyce zaś dowodu pamięciowego bez nakreślenia figur geometrycznych, ażeby z tego, co widzieli, słyszeli lub czytali, zdawali sprawę w formie opowiadania, opisu lub rysunku. Im z większą pewnością będą się mogli wyrażać, tem łatwiej dobierają sobie wyrazów i zwrotów, które w sposób pośredni wydobywają z pamięci — niezmienionej reprodukcji wyobrażeń.

Niezbędny warunek zupełnego, z całą świadomością dokonanego opracowania wyobrażeń, stanowi samodzielna, syntetyczna reprodukcya.

2) Powtarzanie. Nietylko praca nad uświadamianiem i pogłębianiem wyobrażeń, ale także jednolitość nauki wymaga częstego powtarzania. Jak robotnik ponownie osadza w murze kawałki cegły lub kamienia, które z niego wypadły pod niszczącym wpływem czasu, tak nauczyciel wydobywa z głębi duszy zaginioné wyobrażenia. Wtedy promień światła niejedną rzecz rozjaśnia. Powtarzanie służy do utrwalenia materiału naukowego, przypomina wszystko, co jako zużyte zostało wyrzucone po za obręb świadomości i naprawia drobne uszkodzenia, dokonane w pamięci. „Powtarzanie powinno być czynnością, która stanowi konieczne, jednak pożądane zakończenie dotychczasowej pracy i zarazem punkt wyjścia do dalszych dążeń“. ¹⁾ Nowa strona pamięci, odkrywająca się podczas powtarzania, zmusza ucznia do poruszenia w sobie owych głuchych warstw wiedzy, które osiadły na dnie duszy. Ruch między wyobrazeniami stanowi silną podstawę szybkiego i jasnego myślenia. Przeciwnieństwo powtarzania stanowi egzaminowanie. „Po egzaminowaniu może nastąpić pochwała lub nagana; z powtórzeniem tak jedna jak druga nie ma nic wspólnego“. ²⁾

---

¹⁾ Dr. Wilhelm Schrader. Erziehungs- und Unterrichtslehre Berlin 1832, str. 301.

²⁾ J. F. Herbart. Pädagogische Schriften Leipzig 1875 II, 564.

Trzy są rodzaje powtarzania:

a) Bezpośrednia po pierwszym opracowaniu materiału naukowego w tym samym porządku, w stereotypowej formie. Efekt takiego powtarzania polega na dość silnem połączeniu poszczególnych szeregów wyobrażeń.

b) Na wyższym stopniu powtarzania o większych rozmiarach pozostaje ponowne rozbudzenie czynności myślenia, aby na podstawie skupienia dotąd nie połączonych wyobrażeń mógł się odbywać rozwój umysłowy ucznia. „Poszczególne myśli lub mniejsze jej kompleksy przyłącza się do większej całości, która ma zapewnioną ewolucję i inwolucję“. ¹⁾

c) Trzeci rodzaj powtarzania tworzy albo uzupełnia istniejące typy po opracowaniu wszystkich części, z których składa się większa całość. Takie powtarzanie odbywa się w naprzód oznaczonych 4—6 tygodniowych terminach.

Trzy rodzaje powtarzania, pojawiające się na wszystkich stopniach nauki, rozróżnia także Dr. K. A. Schmid, dzieląc powtarzanie na: *a)* bezpośrednie zaraz po pierwszym pouczeniu *b)* obszerniejsze po dłuższym okresie nauki *c)* pogładowe na podstawie zaokrąglonego zasobu wiadomości w danym przedmiocie. ²⁾

Najnudniejsze jest mechaniczne powtarzanie, nie oparte na zrozumieniu rzeczy, które wprowadzie stwarza wielką biegłość, zručność i wprawę w mówieniu, lecz nie posiada żadnego kształcącego wpływu. Dla uniknięcia wady, towarzyszącej często powtarzaniu, należy mu odjąć charakterystyczną jego cechę, a w matematycznych i przyrodniczych wiadomościach używać tak zwanych zastosowanych przykładów.

Tok mechanicznej reprodukcji, tryumfalny pochod myśli, znany pod popularną nazwą „wydawania lekcji“, skreślił w sposób barwny Bolesław Prus: „Wartki potok wyrazów, który wypływał z okolicy przelyku, obracał język, potykał się o zęby, poruszywszy kolumnę powietrza, krystalizował się ostatecznie w notesie profesora, przybierając tam formę mniej lub więcej oplakanego stopnia“. ³⁾

¹⁾ W. Rein. Encyklopädisches Handbuch der Pädagogik Langensalza 1895 I, 805.

²⁾ Pädagogisches Handbuch II, 1246.

³⁾ Pisma. Warszawa 1898 III, 5.

Ponieważ dobrze znane rzeczy pociągają wtedy, gdy się ukazują w zmienionej formie, każde zaś powtarzanie traci urok nowości, przeto zadanie nauczyciela polega na przedstawieniu materiału pamięciowego w nowym oświetleniu, aby między wyobrażeniami nastąpiło ściślejsze połączenie. Z tego powodu bardzo wielką wartość posiada powtarzanie, odbywające się w zmienionym porządku wyobrażeń, wskutek czego uczeń zdobywa wiadomości nie tylko w sposób mechaniczny, ale także może nimi z całą swobodą, według upodobania rozporządzać, uwydatniając wewnętrzny związek materiału naukowego i przejścia z jednej myśli do drugiej.

W nauce geografii wymieniają uczniowie miasta równoległe z biegiem rzeki i następnie w przeciwnym kierunku, potem według ich wielkości i znaczenia historycznego. W nauce dziejów powszechnych opowiadają wojny Napoleońskie najpierw w chronologicznym następstwie, a potem w grupach według nieprzyjaciół, z którymi armie francuskie walczyły, wojny wyłącznie domowe i oddzielnie same religijne. Wogóle historyczne zdarzenia przedstawiają tokiem synchronistycznym według porządku chronologicznego, faktów, podobieństwa i różnicy publicznych urzędzeń i instytucji, według stosunków geograficznych i t. p. Rośliny i zwierzęta wymieniają według typów, gromad, rzędów i rodzin, następnie według pożytku, jaki przynoszą lub szkody, jaką wyządzają lub wreszcie według pochodzenia. W ten sam sposób dadzą się uporządkować i powtórzyć opowiadania z dziejów biblijnych i utwory poetyczne według różnych punktów widzenia.¹⁾ Dowodu matematycznego uczeń może się nauczyć, gdy przez powtórzenie go i o ile możliwości przez zmianę położenia figur lub też przez odmienną kombinację punktów dowodowych dokładnie go zrozumiał.

Rozmaitość kombinacji, zmieniona forma powtarzania, ożywia naukę, budzi zajęcie w uczniach, którzy jedną i tę samą rzecz poznając z różnych stron, mogą ją sobie lepiej zapamiętać. Takie powtarzanie nie będzie dla nich powodem strachu, który zwykle towarzyszy tej czynności.

Równoległe z takim, stale odbywającym się powtarzaniem, stanowiącym istotną część nauki, postępuje przygodne powtarzanie, polegające na rozróżnianiu, porównaniu i zestawianiu

---

¹⁾ E. Martig. Anschauungs-Psychologie Bern 1891, str. 67.

znanego materiału w głównych częściach dla wytworzenia obrazu zbiorowego jednolitego istotnych własności szczególnych przedmiotów, podobnych lub obok siebie znajdujących się zjawisk. W tym celu potrzeba fakta poszczególne jak najczęściej powtarzać w związkach różnorodnych, przedmioty danej nauki łączyć z odpowiednimi przedmiotami tej samej nauki, z przedmiotami innych nauk. Nauka jest pod względem toku i metody tem doskonalsza, im więcej opiera się na przygodnem, utajonem powtarzaniu¹⁾

Wielkie usługi oddaje powtarzaniu piśmienna reprodukcyja nabytych wiadomości. Wyobrażenia, które powstały zapomocą narządu sluchu, należy łączyć z wyobrażeniami wzrokowemi.

3) Pomoc stósowna. Do ułatwienia reprodukcyi przyczynia się także zręczne i stósowne użycie ze strony nauczyciela pomocniczych środków, które można nazwać podnietami dyalogicznymi. Jeżeli nastąpiła przerwa w odpowiedzi ucznia, który nie może sobie przypomnieć odpowiedniego wyrazu lub znaleźć dalszego wątku, to nauczyciel musi mu pospieszyć z pomocą, która jednak nie powinna polegać na poddaniu zapomnianego wyobrażenia, bo w takim razie czynność zastanawiania się doznałaby zatamowania w duszy ucznia. Nauczyciel powinien w tym wypadku ograniczyć swoją pracę do wprowadzenia ucznia na właściwą drogę, zwracając uwagę na pojęcia, należące do pewnej klasy, pod które należy podstawić poszukiwane wyobrażenie. Tylko taka pomoc kształci i rozwija rozum.

Przeszkodę w reprodukcyi mogą usunąć następujące środki:

a) Wsuniecie w przerwany szereg wyobrażeń wyrazu, ogniwa łączącego, które bez naruszenia toku myśli ucznia, oznacza brak pewnej części zdania. Takimi wyrazami są na podstawie następstwa i podobieństwa szeregów spójniki: i, więc, potem; według prawa kontrastu: lecz, jednak, pomimoto; według logicznego związku: ponieważ, więc.

b) Przypomnienie przykładu lub reguły, jeżeli już nastąpiła jej abstrakcyja. Reprodukcyja odbywa się wtenczas na zasadzie prawa psychicznego, że część odnawia całość, pojęcie podrzędne, nadrzędne i odwrotnie.

---

¹⁾ Friedrich Wilhelm Dörpfeld. Denken und Gedächtnis Gütersloh 1891, I, 46.

c) Zwrócenie uwagi ucznia na mapę, książkę, oparte na zasadzie, że pogląd według współczesności przywołuje do świadomości z całą siłą reprodukcyjną odpowiednie wyobrażenia. Jeżeli np. uczeń, wymieniając zwierzęta drapieżne, nie może sobie przypomnieć wilka, to nauczyciel zwraca się do niego ze słowami: „Zwierzę podobne do psa“; wtedy uczeń przypomina sobie wilka (prawo podobieństwa). Jeżeli znowu uczeń, opisując bieg Wisły z wszystkimi nad nią leżącymi miastami, nie wymienił Torunia, to nauczyciel mówi mu: „Tam urodził się Kopernik lub zawarty został nader korzystny pokój dla Polski z Krzyżakami (prawo współczesności). W opowiadaniu lub opisie można zwrócić uwagę ucznia na początek, albo zapytać się, co potem nastąpiło, albo też kazać dany ustęp jeszcze raz od początku opowiadać (prawo następstwa).

4. Kojarzenie wyobrażeń. Teoria pedagogiczna, oparta na jasnych przykładach stwierdza, że połączenie jednego przedmiotu, dokładnie opracowanego z istniejącymi wyobrażeniami, utrwalając nabyte wiadomości, wywiera potężny wpływ na wykształcenie człowieka. Łatwość reprodukcji zależy wprawdzie od siły pamięciowego zatrzymywania faktów, lecz jeszcze bardziej od skojarzenia każdego z tych poszczególnych faktów w pamięci.

Do świadomości ucznia nie należy wprowadzać takiego wyobrażenia, któreby samo dla siebie, oderwane od innych istniało, ponieważ takie wyobrażenie wkrótce ulega zapomnieniu i dla sprawy wykształcenia traci wszelkie znaczenie w natłoku wyobrażeń, które na siebie bezwładnie uderzają; urywa się nić myśli, następuje rozbicie ducha na drobne części, ogrom wiadomości przygniata umysł, wyobrażenia następne nie przylegają ściśle do poprzednich, wskutek czego tok nauki nie może być analityczno-syntetyczny.

Wymaganiom dydaktycznym odpowiada przedewszystkiem dzielenie przedmiotu na części, streszczenie poszczególnych ustępów, nadawanie tymże krótkich nagłówków, powtarzanie punktów głównych, a następnie łączenie nowych wyobrażeń z dotychczasowymi w grupy i szeregi. „Ustawianie i tworzenie szeregów jest początkiem dobrze uporządkowanego duchowego gospodarstwa“. ¹⁾ Nauczyciel wydobywa umiejętnie z materiału

¹⁾ W. Rein. Encyklopädisches Handbuch der Pädagogik Langensalza 1896, II, 504.

naukowego te momenta, w których stykają się i nawzajem się popierają przedmioty nauki. Ta czynność odbywa się w porządku, wynikającym z istoty rzeczy w sposób, wskazany przewodnią myślą nauki. Pokrewne wiadomości, oparte na jednolitej podstawie, powinny się z sobą łączyć, uzupełniać i ukazywać się zawsze w jasnym świetle.

Kojarzenie wyobrażeń powstaje:

a) z tworzenia kombinacji i porównań w zakresie nowego materiału naukowego, przyczem indywidualność nauczyciela ma rozległe pole działania. Np. Ferdynand I. zajął po bitwie pod Mohaczem bez przeszkody Czechy, ale o posiadanie Węgier musiał walczyć.

b) z zestawienia każdego opracowanego ustępu z podobnymi lub wprost przeciwnymi zjawiskami, wydobytymi z nowego materiału. Np. skutki włoskich wypraw cesarzów niemieckich a) dla Włoch, b) dla władzy cesarskiej, c) pod względem oświaty i politycznego stanowiska państwa niemieckiego.

c) Należy zwracać uwagę nie tylko na dzisiejsze zdarzenia, związane z sobą nierozzerwalnym węzłem przyczyn i skutków, ale także na etyczne pierwiastki, tkwiące w charakterze historycznych postaci. Np. Stracenie Ludwika XVI. i Karola I. lub wytrwałość Maryi Teresy z jednej a Gutenberga i Kolumba z drugiej strony. Znaczną liczbę przykładów podaje Otto Frick ¹⁾ i Robert Niedergesäss. ²⁾

d) Na podstawie udzielonych wiadomości nauczyciel kieruje przypominaniem dawniejszych już znanych nie tylko z zakresu historii powszechnej, ale także innych przedmiotów nauki. Z tego powodu każdy przedmiot nauki musi posiadać prawidłowy tok a metodyczne postępowanie wytknięty plan, tak, ażeby części historyczne łączyły się z geograficznymi, tworząc równorzędne o siebie oparte szeregi. Wszak geografia otrzymała już od dawnego czasu nazwę kojarzącej umiejętności, że łączy silnym węzłem bardzo wielką ilość luźnych wiadomości przyrodniczych, technologicznych

¹⁾ IV Direktorenkonferenz der Provinz Sachsen „In wie weit sind die Herbart-Ziller-Stoyschen didaktischen Grundsätze für den Unterricht an den höheren Schulen zu verwerten?“ 1883 str. 118 i nast.

²⁾ Handbuch der speziellen Methodik. Wien 1885 III, 61 i nast.

i historycznych, które są uczniowi dobrze znane, albo też tylko w ogólnych zarysach znajdują się od niego w pewnem oddaleniu. Etyczne pierwiastki w nauce dziejów powszechnych należy zestawić z podobnemi wiadomościami biblijnemi, wogóle w nauce religii uwzględniać historję i klasyczną filologję. Różne działy nauki języków muszą pozostawać z sobą w ścisłym związku i nawzajem się uzupełniać; wyniki nauki języka greckiego należy o ile możności zastosować w nauce języka łacińskiego, zwłaszcza pod względem stosunków syntaktycznych. Nauka języków nowożytnych opiera się na ojczystym. W historii naturalnej pewna gromada zwierząt i roślin ma stanowić odrębną grupę. Między matematyką, fizyką i chemią istnieje nierozzerwalny związek.

Nie należy jednak takich przedmiotów jak matematyka, fizyka, chemia i mineralogia łączyć tylko w zewnętrzny sposób, ale nadto trzeba przedstawiać inny ważniejszy związek, któryby mógł wyjaśnić wzajemny wpływ geograficznego położenia na rozwój dziejowy danego narodu. Związek między historją a geografją nie powinien tylko na tem polegać, że np. dzieje Rzymu poprzedza opis Włoch, albo, że przy nadarżającej się sposobności uczeń podczas lekcji historii wskaże miejscowość na mapie, a podczas lekcji geografii wymienia historyczne osobliwości miasta.

Obok takiego postępowania należy uwydatniać wpływ historycznych i geograficznych stosunków. Na odpowiednim stopniu nauki trzeba ucznia pouczyć, że od biegu rzek i dróg geograficznych zależy zatrudnienie mieszkańców i odwrotnie ekonomiczny upadek kraju pozostaje w pragmatycznym związku z dziejowymi wypadkami.

Punkta styczne ukazują się między lekturą autorów klasycznych a historją nowożytną. Na podstawie najcelniejszych utworów literatury starożytnej można utworzyć obrazy stosunków prawnych, społecznych, religijnych świata klasycznego i porównać je z obecnymi.

W nauce kaligrafii pojawiają się historyczne daty i nazwy.

Nauka rysunków uwzględnia ornamenta historycznych za-
bytków sztuki. Nie ulega także wątpliwości, że śpiew na najniższym stopniu nauki przyczynia się do utrwalenia historycznych wiadomości.

Wskutek koncentracji nauki, zastosowanej do praw myślenia i rozwoju ucznia, całość przedmiotu nieustannie w jego

świadomości utrzymuje się i odświeża. Im naturalniejsze i mniej wyszukane te połączenia, tem są cenniejsze, zapewniając nauce nietylko pożądane rozgałęzienie, ale także najcenniejszy jej przymiot — gruntowność.

Chociaż codzienne doświadczenie poucza, że życie umysłowe wymaga ustawicznej zmiany wrażeń i że długie zatrzymanie się przy tym samym przedmiocie musi ostatecznie spowodzić przytępienie uwagi, prawdziwy zaś wypoczynek po uciążliwej pracy polega tylko na zmianie pracy, to jednak ta zmiana nie powinna przybierać zbyt wielkich rozmiarów, które mogą stanowić przeszkodę w pogłębieniu treści nauki.

5. Żywość nauki. Do ułatwienia reprodukcji wyobrażeń przyczynia się także żywość nauki, która, jako powiększający się wpływ przedmiotu za pośrednictwem uczucia, powstaje wtenczas, jeżeli przejście od jednego wyobrażenia do drugiego odbywa się z taką szybkością i energią, że ruch duszy przedstawia się w wybitnych zewnętrznych objawach. Nie głos podniesiony, szybkość i gestykulacja w mówieniu, nie sztuczna afektacja stanowi żywość, z którą wiedza wnika w duchowy ustrój ucznia. Ten przymiot, wynikający z jasności nauki, polega głównie na dobrem ujęciu rzeczy, unikaniu wszelkich ogólnych abstrakcyjnych wyobrażeń, z drugiej zaś strony na wplataniu stósownych, w właściwym miejscu użytych przykładów.

Nauka katechizmu i dogmatyki nabiera soków, siły, ciepła i życia w odniesieniu do faktów, zaczerpniętych z historii biblijnej i kościelnej; nauka gramatyki za pomocą dobrych przykładów, które o ile możności powinny zawierać cenną treść naukową; matematyka wskutek zadań, łączących się ściśle z nauką systematyczną tego przedmiotu. Nauka historii przedstawia bardzo obfity materiał, w który bez wielkich wysiłków można tchnąć życie. Strona biograficzna, szczegóły, odnoszące się do osób historycznych, zasługują na każdym stopniu nauki na należyte uwzględnienie. W nauce literatury polskiej wiadomości osobiste i charakterystyka autorów powinny stanowić przewagę nad ogólnymi uwagami i poglądami na ich literacką działalność.

Żywość tkwi w głębi duszy, objawiając się w różnych kierunkach, w mowie, ruchach, spojrzeniu, w wyborze środków dydaktycznych i umiejętności ich użyciu, wogóle takim postępo-

waniem, która nieprzepartą potęgą zniewala wszystkich uczniów do czynnego udziału w nauce, jaśniejącej wdziękiem i świeżością.

Jeżeli nauka będzie nietylko sprawą zewnętrzną, lecz wspólną pracą, zmierzającą z całą świadomością do wytkniętych celów, jeżeli nauczyciel stara się o obrazowy, malowniczy wykład, jeżeli dykcya uwydatnia najważniejsze myśli, a zniżeniem lub powolnym stopniowaniem głosu nadaje danej rzeczy uroczystą powagę, to uczeń będzie z żywym zajęciem śledził toku nauki, która sprawi mu prawdziwą przyjemność. Bohaterowie zdarzeń historycznych lub utworów literackich wzruszą go do głębi, myślą przeniesie się w ich położenie, w ich stan psychiczny a nawet ogarnie go tak wielki zapał, że obraz tych postaci przechowa w pamięci z szczerym pietyzmem:

„Wenn ihr's nicht fühlt, ihr werdet's nicht erjagen,
Wenn es nicht aus der Seele dringt
Und mit urkräftigem Behagen,
Die Herzen aller Hörer zwingt!“ (Goethe).

Do wytworzenia żywości w nauce przyczynia się w wysokim stopniu usposobienie nauczyciela, który w stosownym miejscu może użyć żartobliwego wyrażenia lub uczynić dowcipną uwagę.¹⁾ „Wesołość jest niebem, pod którym wszystko rośnie, z wyjątkiem trucizny“ (Jean Paul).

Wprost przeciwny skutek odnoszą pospolite, rubaszne wyrazy i zwroty. Na żywość nauki nie pozostają bez korzystnego wpływu fizyologiczne czynniki i różnorodność stanowiska, zajętego przez nauczyciela w toku nauki. Nieruchomo nie powinien siedzieć na krześle podczas całej lekcji, lecz uczyć także stojąc, lub chodząc, lub zbliżając się do uczniów, „bo cielesna bliskość nauczyciela sprowadza duchowe zbliżenie“.²⁾ Krótkie przerwy, stanowiące rodzaj chwilowego spoczynku umysłowego dla ucznia, przywracają zwichniętą równowagę między wyobrażeniami.

Uzyskanie żywości napotyka na wielką przeszkodę, którą stanowi okoliczność, że o pomyślnych wynikach pracy rozstrzyga

1) August Hermann Niemeyer. Grundsätze der Erziehung und des Unterrichtes Wien 1877 III, 28.

2) W. Schrader str. 316.

nietylko indywidualność nauczyciela, lecz także organizacja duchowa ucznia. Dość częste bowiem zjawisko przedstawia kazuistyka szkolna, że nauczyciel posiada wrodzoną żywość słów i łatwość myśli, uczeń zaś pomimo najlepszych chęci w żaden sposób nie może się wznieść na wskazany poziom wyobrażeń.

Brak żywości powstaje wreszcie z suchego, monotonnego i szablonowego wyliczenia wypadków, z nagromadzenia bezwartościowych wiadomości. W podawaniu liczb, nazw ograniczyć się trzeba do niezbędnych rozmiarów, aby w umyśle ucznia nie utworzył się lamus niepotrzebnych gratów, drobnych szczegółów, które zwolna zamieniają się na całe składy taniej erudycji. Nadmiar szczegółów, prawideł, formułek tak nuży i przygniata umysł uczniów, że nie mogą objąć całości, wśród szczegółów zapominają o rzeczach zasadniczych. Szczegóły płyną i przepływają bez śladu, powstaje prawdziwy strumień rzeczy Heraklita!

Tchnienie ożywcze ducha niech owieje każdą rzecz, każdy przedmiot, który w duszy ucznia ukaże się w plastycznych kształtach, wtenczas zdrowy rozum nie utraci nigdy swoich praw, nie będzie jęczał w niewoli, spętany więzami bezmyślnej pamięci, kształconej kosztem innych sił duchowych; wtenczas zniknie przymus i wszelka myśl przykra o ewentualnem niepowodzeniu. „Nauuczaj w ten sposób, abyś obudził zainteresowanie, któreby trwało przez całe życie“. ¹⁾

6. Równowaga umysłu. Fizyczny i unysłowy spokój jest głównym warunkiem szybkiego i jasnego pojmowania. Nauczyciel, kierując się tą zasadą, musi zwracać baczną uwagę, ażeby od ucznia usunąć zbyt silne wrażenia zmysłowe, które sprowadzają jedną z największych przeszkód w nauce, roztargnienie, wroga wszelkiego zrozumienia rzeczy. Hałas uliczny, ekscentryczność w zachowaniu się lub ubiorze nauczyciela przytępią podmiotową uwagę. Reprodukcyja, zawdzięczając swoje powstanie niekorzystnym fizyologicznym warunkom, nie może być wtenczas uwieńczona zupełnie pomyślnym skutkiem.

Do częstych objawów anormalnego stanu duszy ucznia należy brak odwagi, trwoga, która niszczy zdolność samodzielnego

---

¹⁾ W. Volkmann. Lehrbuch der Psychologie vom Standpunkte des Realismus. Köthen 1885 II, 200.

myślenia, ubezwładnia uczucia i duchowe wrażenia. Wśród takich okoliczności nawet najsilniejsze środki pomocnicze apercepcyjne, bez odpowiedniego nastroju, pozostają bez skutku, bo obawa, gwałtowny afekt lub niechęć usuwa chwilowo wszelkie inne wyobrażenia z świadomości. Nauczyciel powinien poświęcać szczególną uwagę uczniom, których umysł już widok nauczyciela dotyczącego przedmiotu napelnia przestraszaniem. Najskuteczniejszym środkiem do zwalczenia tego uczucia są słowa życzliwej zachęty.

Z powyższego przedstawienia rzeczy wynika, że nie sama nauka, lecz ćwiczenie w niej tj. prawidłowe i staranne opracowanie materiału naukowego stanowi najważniejszy postulat wykształcenia. Swobodna, naturalna reprodukcja myśli oddaje sprawie nauki nieocenione usługi; pod jej wpływem materiał naukowy przejdzie także do fantazyi i woli ucznia i zawładnie nim poza obrębem szkoły, budząc w nim porywy, zgodne z treścią nauki i torując pewną drogę do samodzielności. Podczas nauki, opartej na prawach logicznego myślenia, umysł ucznia, zatrzymawszy nabyte wyobrażenia, przerabia je i wciela do zakresu dotychczasowych wiadomości.

Gdy szkoła zmniejszyła ciężar pracy ucznia przez przesunięcie punktu ciężkości nauki na sferę własnego działania, gdy spełniła swoje zadanie z ścisłym uwzględnieniem właściwego miejsca, czasu i sposobu, gdy wykonała różnorodne warunki, od których istota prawdziwej wiedzy zależy, to wyobrażenia, wydobyte na powierzchnię duszy jak gdyby drogie kruszce z głębokiego szybu, będą ubezpieczone na całe życie od zapomnienia.

Wyniki czynności umysłowej ucznia nietylko utkwia silnie w jego duszy, ale także skupią wszystkie jego siły w kierunku harmonijnego współdziałania. Nauka powiększy jego zdolności, rozwinie popęd do zajęć, wzmocni jego wolę przez kształcenie uczuć intelektualnych i wzbudzi wrażliwość na prawdziwe piękno. Osoba przyszłego członka społeczeństwa nie da się oddzielić od nabytych wyobrażeń, stanowiąc wraz z niemi jednolitą całość.

Postępowanie szkoły, znajdującej się w stałych racjonalnych warunkach metodyczno-dydaktycznych, wzniesie ucznia na ten poziom siły wewnętrznej, na którym zwróci się z całą swobodą w kierunku studyów uniwersyteckich. Uzbrojony do pracy du-

chowej, z dążeniem wewnętrznym do nieustannego postępu, będzie mógł przyczynić się do powiększenia skarbu zdobyczy narodowych. Wtenczas osiągnięcie celu, zakreślonego planem naukowym, nie będzie przedstawiało wielkich trudności i urzeczywistnią się dwa najwyższe ideały wykształcenia: wyzwolenie ducha i twórcza samodzielność.

CZĘŚĆ URZĘDOWA.

Skład gromady powiatowej

1. **Wojciech Kuzak**, profesor, członek c. k. Komitetu spraw: dla nauki szkół lud. i wyższ. oraz spraw pedagog. na II, III, IV i V kurse i w konferencjach; sprawozdawczy III k., referencyjny i drugi zast. IV k.
2. **Przemysław Zieliński**, profesor, członek c. k. Komitetu spraw: dla nauki szkół lud. i wyższ. oraz spraw pedagog. na II, III i IV kurse; referencyjny i drugi zast. na wszystkich kursach; sprawozdawczy, gabinetowy dla historii naturalnej; gospodarczy II kursu.
3. **Władysław Jędrzejko**, profesor, członek c. k. Komitetu spraw: dla nauki szkół lud. i wyższ. oraz spraw pedagog. na II, III i IV kurse; referencyjny i drugi zast. na II, III i IV k., gospodarczy II kursu.
4. **Richard Huzar**, profesor, członek c. k. Komitetu spraw: dla nauki szkół lud. i wyższ. oraz spraw pedagog. na II, III i IV kurse; referencyjny i drugi zast. na II, III i IV k., gospodarczy IV kursu.
5. **Dr. Teofil Czeka Stanisław**, profesor, członek c. k. Komitetu spraw: dla nauki szkół lud. i wyższ. oraz spraw pedagog. i referencyjny

CZĘŚĆ URZĘDOWA.

I.

Skład grona nauczycielskiego

w roku 1902/3.

1. **Vimpeller Roman**, radca szkolny i dyrektor VI rangi, pierwszy zastępca dyrektora c. k. komisji egzaminacyjnej dla nauczycieli szkół ludowych i wydziałowych, członek c. k. Rady okręg. zamiejskiej; uczył: historii pedagogii i ustawodawstwa szkolnego na IV kursie, brał udział w ho-pitacyi uczenic III i IV kursu i w konferencyach: sprawozdawczej (III k.), informacyjnej i krytycznej (IV k.).
2. **Prysak Piotr**, profesor VIII rangi, członek c. k. komisji egzam. dla naucz. szkół lud. i wydz. uczył pedagogii na II i III kursie, geografii i historii naturalnej na wszystkich kursach, oraz zawiadowca gabinetu dla historii naturalnej, gospodarz III kursu.
3. **Dobrowolski Józef**, profesor VIII rangi, członek c. k. komisji egzam. dla naucz. szkół lud. i wydz. uczył języka niemieckiego na IIa, III i IV kursie, historii powszechnej na II, III i IV k.; gospodarz II kursu.
4. **Gebhardt Józef**, profesor, członek c. k. komisji egzam. dla naucz. szkół lud. i wydz. uczył języka niemieckiego na Ia kursie, polskiego na II, III i IV kursie, oraz zawiadowca biblioteki, gosp. IV kursu.
5. **Dr. Tołłoczko Stanisław**, profesor, członek c. k. komisji egzam. dla naucz. szkół lud. i wydz. uczył matematyki i fizyki na

wszystkich kursach, oraz zawiadowca gabinetu fizykalnego, gospodarz I kursu.

6. **Dr. Kulinowski Józef**, ks. profesor, członek c. k. komisji egz. dla naucz. szkół lud. i wydz. uczył religii na wszystkich kursach, na kursie freblowskim i w szkole ćwiczeń.
7. **Rozwadowska Celestyna**, nauczycielka szkoły ćwiczeń, uczyła w II klasie.
8. **Błociszewska Marya**, nauczycielka szkoły ćwiczeń, uczyła w III klasie i języka polskiego na kursie freblowskim.
9. **Schilling Marya**, nauczycielka szkoły ćwiczeń, uczyła na kursie freblowskim i kierowała ogródkiem freblowskim.
10. **Bojarska Ludwika**, nauczycielka szkoły ćwiczeń, członek c. k. komisji egz. dla naucz. szkół lud. i wydz. uczyła w I klasie, języka niemieckiego w III kl. i kaligrafii na wszystkich kursach.
11. **Teisseyre Marya**, nauczycielka szkoły ćwiczeń, uczyła w IV kl.
12. **Baranowska Julia**, nauczycielka muzyki i śpiewu, członek c. k. komisji dla naucz. szkół lud. i wydz. uczyła śpiewu, gry na fortepianie i skrzypcach na wszystkich kursach.
13. **Rożankowska Wanda**, za-t. nauczycielki, uczyła języka polskiego na I kursie, niemieckiego na Ib i IIb, historii powszechnej na I kursie, rysunków i robót w 3 klasie, śpiewu w 1, 2 i 3 klasie szkoły ćwiczeń.
14. **Tułasiewiczówna Florecya**. zast. naucz., członek c. k. komisji egz. dla naucz. szkół lud. i wydz. uczyła robót ręcznych kobiecych na wszystkich kursach, rysunków i robót w 2 klasie szkoły ćwiczeń.

Nauczyciele pomocniczy:

1. **Dr. Bujwid Odo**, profesor zw. c. k. Uniwersytetu Jagiellońskiego, członek c. k. komisji egz. dla naucz. szkół lud. i wydz. uczył higieny na IV kursie (w 1 półroczu), somatologii na I k. (w 2 półroczu).
2. **Baraniecka Zofia**, członek c. k. komisji egz. dla naucz. szkół lud. i wydz. uczyła języka francuskiego na wszystkich kursach w 4 oddziałach.
3. **Pociecha Michał**, artysta malarz, członek c. k. komisji egz.

dla naucz. szkół lud. i wydz. uczył rysunków na wszystkich kursach i na kursie froeblovskim.

4. **May Jadwiga**, członek c. k. komisji egz. dla naucz. szkół lud. i wydz. uczyła gimnastyki na wszystkich kursach i na kursie froeblovskim.

5. **Polakiewicz Karol**, nauczyciel szkoły ćwiczeń w c. k. Seminarjum naucz. męsk., członek c. k. komisji egz. dla naucz. szkół lud. i wydz., uczył języka ruskiego jako nadobowiązkowego na wszystkich kursach w 4 oddziałach.

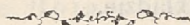
6. **Schilling Karolina**, pomocnica w ogródku froeblovskim.

Służba szkolna:

1. Soja Kazimierz, stały.

2. Zawilowa Marya, tymcz.

3. Zającowa Anna, tymcz.

Zmiany w gronie nauczycielskiem.

Od czasu ogłoszenia ostatniego sprawozdania w 1896 r. zaszły w gronie nauczycielskiem następujące zmiany:

Rozporządzeniem z dnia 10 września 1896 l. 19668 zamianowała Rada szkolna kraj. Jadwigę Mayównę pomocniczą nauczycielką gimnastyki.

Rozp. z dnia 30 sierpnia 1896 l. 21581 zamianował J. E. Pan Minister wyznań i oświecenia Romualda Wereszczyńskiego stałym nauczycielem do nauki muzyki i śpiewu. (Posada ta dołąd obsadzona nauczycielem pomocniczym, została zamienioną na stałą reskr. Rady szk. kraj. z dnia 18 września 1896 r. l. 22426).

Rozp. z dnia 27 maja 1897 l. 10156 przyznała Rada szk. kr. Celestynie Rozwadowskiej, nauczycielce szkoły ćwiczeń, piąty dodatek pięcioletni od 1 kwietnia 1897.

Wskutek choroby otrzymała nauczycielka szkoły ćwiczeń Marya Błociszewska urlop na II półrocze r. szk. 1898/9, zastępstwo za nią poruciła Rada szk. kr. rozp. z dnia 23 lutego 1898 l. 3303 praktykantce Róży Walczakównie. Toż samo poruciła Rada szk. kr. rozp. z dnia 1 maja 1898 l. 10160 naukę sematologii na I kursie w miejsce chorego Dr. Odonu Bujwida, Dr. Gustawowi Bielańskiemu c. k. lekarzowi powiatowemu.

Wskutek rezygnacyi Dr. Józefa Tretiaka mianowanego zwyczajnym profesorem Uniwersytetu Jagiellońskiego, zamianowany został rozp. Rady szk. kr. z dnia 20 września 1898 l. 23759 nauczycielem pomocniczym języka ruskiego Dr. Cyryl Studziński, docent Uniwersytetu i zast. nauczyciela przy c. k. III gimnazyum.

Stósownie do zawiadomienia Rady szk. kraj. z dnia 29 października 1898 l. 27635 zamianował Książęco-Biskupi Ordynaryat ks. kanonika Józefata Sobierajskiego komisarzem do nauki religii w tutejszym zakładzie.

Rozp. z dnia 13 października 1898 l. 23645 przyznała Rada szk. kraj. nauczycielowi głównemu Szymonowi Matusiakowi drugi dodatek pięcioletni, a rozp. z dnia 30 października 1898 l. 24645 nauczycielce szkoły ćwiczeń Maryi Teisseyre pierwszy dodatek pięcioletni od 1 września 1898.

J. E. Pan Minister wyznań i oświaty reskrytem z dnia 9 listopada 1898 l. 24288 (intymat Rady szk. kraj. z dnia 26 listopada 1898 r. l. 29826) powierzył Antoniemu Stefanowiczowi profesorowi c. k. szkoły realnej we Lwowie funkcyę inspektora zawodowego nauki rysunków w szkołach średnich i seminariach naucz. na dalsze trzechlecie.

Najwyższem postanowieniem z dnia 30 listopada 1898 racył Jego ces. i król. Apostolska Mość najmiłościwiej nadać dyrektorowi Romanowi Vimpellerowi tytuł Rady szkolnego, a profesorowi Dr. Julianowi Zgorzalewiczowi tytuł Rady cesarskiego z uwolnieniem od taksy (komunikowane reskrytem Prezydium Rady szk. kr. z dnia 26 stycznia 1899 l. 31).

Rozp. z dnia 27 czerwca 1899 l. 16649 przeniósł J. E. Pan Minister wyznań i ośw. profesora Dr. Juliana Zgorzalewicza na jego prośbę w stały stan spoczynku przyznając mu pełną

emeryturę w kwocie 5.400 kor. (intymat Rady szk. kr. z dnia 10 lipca 1899 l. 15669).

Wskutek tego aż do zamianowania następcy Dr. Zgorzalewicza, objęła nauczycielka szkoły ćwiczeń Ludwika Bojarska naukę przedmiotów przezeń na kursach udzielanych, a ją zastępowały w szkole ćwiczeń praktykantki Julia Maziarska, Aleksandra Kozubska i Karolina Schlosserówna.

Rozp. z dnia 13 września 1899 l. 22736 posunął J. E. Pan Minister wyz. i ośw. nauczyciela głównego Szymona Matusiaka i ks. Dr. Czesława Wądołnego do VIII kl. rangi (intymat Prezydium Rady szk. kraj. z dnia 25 września 1899 l. 576).

Wskutek przeniesienia Dr. Cyryla Studzińskiego do Lwowa mianowała Rada szk. kr. rozp. z dnia 16 października 1899 l. 24386 nauczycielem pomocniczym języka ruskiego Karola Polakiewicza, nauczyciela szkoły ćwiczeń w tutejszem c. k. Seminarjum naucz. męskim, a naukę kaligrafii na kursach poruczyła Ludwice Bojarskiej.

Rozp. z dnia 21 października 1899 l. 25229 przyznała Rada szk. kraj. Ludwice Bojarskiej pierwszy dodatek pięcioletni, a rozp. z dnia 21 października 1899 l. 25737 Maryi Błociszewskiej piąty dodatek pięcioletni od 1 września 1899.

Rozp. z dnia 13 września 1899 l. 24465 przeniósł J. E. Pan Minister wyz. i ośw. nauczyciela muzyki w tutejszym zakładzie Romualda Wereszczyńskiego w tym samym charakterze do tutejszego c. k. Seminarjum naucz. męskiego, a Rada szk. kraj. rozp. z dnia 18 października 1899 l. 27419 zamianowała zast. nauczycielki muzyki i śpiewu Julię Baranowską, praktykantkę nauczycielską we Lwowie.

Rozp. z dnia 7 listopada 1899 l. 28679 przyznała Rada szk. kr. ks. Dr. Czesławowi Wądołnemu drugi dodatek pięcioletni od 1 listopada 1899.

Rozp. z dnia 19 października 1899 l. 27383 zamianował J. E. Pan Kierownik c. k. Ministerstwa wyz. i ośw. rzeczywistego nauczyciela w c. k. Szkole realnej w Tarnopolu Dr. Stanisława Tolłoczkę nauczycielem głównym w tutejszym zakładzie, (intymat Rady szk. kr. z dnia 23 listopada 1899 l. 29291).

Rozp. z dnia 18 listopada 1899 l. 25265 zamianował J. E. Pan Kierownik Ministerstwa wyz. i ośw. nauczyciela głównego w tutejszym zakładzie Szymona Matusiaka, dyrektorem c. k. Seminarium naucz. męskiego w Krośnie, (intymat Prezydyum Rady szk. kr. z dnia 12 grudnia 1899 l. 671), wskutek tego poruciła Rada szk. kr. naukę języka polskiego na IV kursie Mikołajowi Mazanowskiemu profesorowi c. k. gimn. św. Jacka, a naukę reszty przedmiotów po Matusiaku nauczycielce szkoły ćwiczeń Maryi Teisseyre, zastępczynią zaś tejże mianowała praktykantkę Julię Maziarską.

Rozp. z dnia 2 kwietnia 1900 l. 6229 zamianował J. E. Pan Minister wyz. i ośw. profesora c. k. gimnazjum w Tarnowie Józefa Gebhardta głównym nauczycielem w tutejszym zakładzie (intymat Prezydyum Rady szk. kr. z dnia 4 maja 1900 l. 350), z zastrzeżeniem, że tenże obowiązki swe dopiero od 1 września 1900 obejmie.

Najwyższem postanowieniem z dnia 12 kwietnia 1900 podniósł Jego Ces. Król. Apostolska Mość dyrektora i radcę szkolnego Romana Vimpellera do VI rangi (intymat Prezydyum Rady szk. kr. z dnia 2 maja 1900 l. 349).

Rozp. z dnia 7 maja 1900 l. 10511 przyznała Rada szk. kr. Julii Stahlbergerównie pierwszy dodatek pięcioletni od 1 kwietnia 1900, a rozp. z dnia 18 czerwca 1900 l. 10584 czwarty dodatek pięcioletni Piotrowi Prysakowi od 1 października 1898.

Rozp. z dnia 9 czerwca 1900 l. 13809 posunął J. E. Pan Minister wyz. i ośw. nauczycieli głównych Piotra Prysaka i Józefa Dobrowolskiego do VIII klasy rangi (intymat Rady szk. kr. z dnia 14 lipca 1900 l. 14400).

Rozp. z dnia 21 sierpnia 1900 l. 24043 (intymat Rady szk. kr. z dnia 3 września 1900 l. 22263) udzielił J. E. Pan Minister wyz. i ośw. Celestynie Rozwadowskiej urlopu dla poratowania zdrowia na przeciąg pięciu miesięcy od 1 września 1900, w miejsce tejże zamianowaną została Karolina Schlosse-równa zast. nauczycielki.

Rozp. z dnia 30 sierpnia 1900 l. 22565 zamianował J. E. Pan Minister wyz. i ośw. dotychczasową zast. nauczycielki muzyki Julię Baranowską stałą nauczycielką (intymat Rady szk. kr. z dnia 25 września 1900 l. 23882).

Rozp. z dnia 13 października 1900 l. 25733 udzieliła Rada szk. kr. kierownicze ogródka froebrowskiego Maryi Schilling trzymiesięcznego urlopu dla poratowania zdrowia, który następnie do końca stycznia 1901 przedłużyła; zastępstwo za nią powierzono Irenie Lesieckiej.

Wskutek zwinięcia posad praktykantek nauczycielskich na mocy rozp. Rady szk. kr. z dnia 1 sierpnia 1900 l. 16475, zamianowaną została rozp. Rady szk. kr. z dnia 7 października 1900 l. 25387 tymczasowa nauczycielka szkoły ludowej w Półwsiu Zwierzynickim, Wanda Rożankowska zastępczynią nauczycielki.

Rozp. z dnia 16 listopada 1900 l. 28950 przyznała Rada szk. kr. nauczycielowi głównemu Józefowi Gebhardtowi pierwszy dodatek pięcioletni od 1 września 1900.

Rozp. z dnia 7 maja 1901 l. 9735 pozwoliła Rada szk. kr. w nadziei zezwolenia c. k. Ministerjum wyz. i ośw. na zastępstwo trzymiesięczne chorej nauczycielki Maryi Teisseyre przez Karolinę Schlosserównę, i na zastępstwo urlopowanej od 15 kwietnia 1901 Celestyny Rozwadowskiej przez Irenę Lesiecką.

Wskutek zamianowania ks. Dr. Czesława Wądołnego przez J. Eminenc. Kardynała Księcia Biskupa krakowskiego Jana z Kozielska Puzyńkę kanonikiem katedralnym krakowskim, zamianowała Rada szk. kr. rozp. z dnia 31 sierpnia 1901 l. 23932 ks. Dr. Józefa Kulinowskiego, dotychczasowego katechetę pomocniczego przy III c. k. gimnazjum, zastępcą nauczyciela religii w tutejszym zakładzie.

Rozp. z dnia 20 kwietnia 1901 l. 8095 (intymat Rady szk. kr. z dnia 4 października 1901 l. 17556) policzył J. E. Pan Minister wyz. i ośw. nauczycielowi głównemu Józefowi Dobrowolskiemu czas służby przebytej w charakterze zastępcy nauczyciela po uzyskaniu kwalifikacyi do szkół średnich, za dwa lata w celu wymiaru dodatku pięcioletniego.

Pomocniczy nauczyciel rysunków artysta malarz Walery Eljasz zrezygnował z dn. 1 października 1901, z powodu nadwątłego zdrowia po 25-letniej pracy w tutejszym zakładzie ze swej posady, wskutek tego powierzyła Rada szk. kr. rozp. z dnia

13 listopada 1901 l. 30828 naukę rysunków w całym zakładzie Michałowi Pocięzce.

W sierpniu 1901 zachorowała niebezpiecznie Julia Stahlbergerówna, obowiązki po niej objęła na razie prowizorycznie Marya Teisseyre, a po tej Irena Lesiecka. Zarządzenie to Dyrekcyi zatwierdziła Rada szk. kr. pod dn. 27 listopada 1901 l. 33137 udzielając Stahlbergerównie urlop do końca I półrocza, a przedłużając tenże następnie do końca roku szkolnego 1901/2.

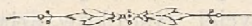
Rozp. z dn. 14 lutego 1902 l. 186 przyznała Rada szk. kr. Piotrowi Prysakowi piąty dodatek pięcioletni od 1 stycznia 1902.

Rozp. z dnia 14 lutego 1902 l. 1720 (intymat Rady szk. kr. z dnia 4 marca 1902 l. 5994) zamianował J. E. Pan Minister wyz. i ośw. dotychczasowego zast. nauczyciela religii ks. Dr. Józefa Kulinowskiego nauczycielem głównym w tutejszym zakładzie, i rozp. z dnia 7 maja 1902 l. 13296 policzył mu czas spędzony po uzyskaniu patentu kwalifikacyjnego przy szkołach średnich, za trzy lata w celu wymiaru dodatków pięcioletnich.

Julia Stahlbergerówna zgłosiła się wprawdzie po wakacjach celem objęcia swych obowiązków, ale już po kilku tygodniach musiała ich zaniechać, i dlatego w jej miejsce zamianowała Rada szk. kr. rozp. z dnia 21 października 1902 l. 34635 zast. nauczycielki robót Florencyę Tułasiewiczównę, tymczasową nauczycielkę szkoły wydz. żeńs. im. Mickiewicza.

Prezydium c. k. Namiestnictwa udzieliło pod dn. 15 stycznia 1903 l. 14 Rady szk. i dyrektorowi Romanowi Vimpellerowi medal honorowy za 40-letnią wierną służbę.

Prośba Julii Stahlbergerówny o urlop na rok szkolny 1902/3 załatwioną została pomyślnie, ale nie zastała jej już przy życiu.

W dniu 20 kwietnia b. r. po długich i ciężkich prawie dwuletnich cierpieniach zmarła Julia Stahlbergerówna, nauczycielka robót ręcznych, kobiecych w tutejszym zakładzie.

Urodzona w r. 1859 w Bochni, córka ś. p. Teodora, profesora gimn., a następnie dyrektora c. k. gimnazjum w Wadowicach i u św. Jacka w Krakowie, bardzo wykształconego człowieka i znakomitego pedagoga, otrzymała w domu rodzicielskim nader staranne wychowanie. Po ukończeniu nauki w szkole wydziałowej u św. Scholastyki, uczęszczała przez 2 lata do tutejszego zakładu, nie ukończyła jednak studyów z powodu wątłego zdrowia. Następnie zdała egzamin nauczycielski. Obok tych zajęć pracowała na polu muzyki i malarstwa, i na tych polach doprowadziła do pewnego artystyzmu. Po przejściu ojca w stan spoczynku przeniosła się z rodzicami do Lwowa, i tutaj obudziło się w niej nowe zamiłowanie do robót kobiecych. W celu wydoskonalenia się na tem polu udała się na dalszą naukę do Reutlingen (w Wirtembergii), gdzie w r. 1885 otrzymała dyplom pierwszej klasy. Po powrocie do Lwowa pełniła obowiązki nauczycielki robót w szkole wydz. imienia król. Jadwigi przez 8 lat. Gdy w tutejszym zakładzie ustanowiona została stała posada nauczycielki robót ręcznych, zamianował ją J. E. Pan Minister w. i ośw. rozp. z dnia 12 marca 1895 l. 4374 stałą nauczycielką. Na tej posadzie rozwinęła całą swą gorliwość i pracowitość, wysoko bowiem wykształ-

cona, przytem uprzejma i swobodna w obejściu, wywierała bardzo korzystny wpływ na swe uczennice, umiejac obudzić i utrzymać w nich zamiłowanie do robót ręcznych, to też pozyskała wkrótce ich miłość i szacunek, przez co wywierała na nie nader korzystny wpływ. Swem zaś łagodnem, pogodnem i serdecznem usposobieniem jednała sobie przyjaciół i dlatego to całe grono nauczycielskie odczuło dotkliwie stratę tej ulubionej koleżanki i prawdziwej ozdoby zakładu. Pogrzeb jej odbył się d. 22 kwietnia przy udziale całego grona nauczycielskiego, uczenic zakładu, licznych przyjaciół i znajomych ś. p. Julii. Nad grobem przemówił wymownie Ks. Dr. Józef Kulinowski, katecheta zakładu, zachęcając uczennice do naśladowania tej swojej nauczycielki i wlewając słowa otuchy do zbolełego serca matki, która w krótkim czasie dwoje jedynych swych dzieci, t. j. syna ś. p. Dr. medycyny Teodora i ś. p. Julię straciła. Nazajutrz odbyło się solenne nabożeństwo żałobne za duszę ś. p. Julii, staraniem grona nauczycielskiego w kościele OO. Franciszkanów.

Niech odpoczywa w pokoju!

II.

ROZKŁAD NAUKI.

Nauka w zakładzie odbywa się na podstawie planu wydanego przez c. k. Ministerjum wyz. i ośw. pod dniem 31 lipca 1886 l. 6031.

Kurs I.

Religia, 2 godziny tygodniowo. Opowiadanie z dziejów biblijnych w I półroczu ze starego w II półroczu z nowego testamentu, na podstawie ksiązek używanych w szkołach ludowych z uwzględnieniem wyjaśnień hermeneutycznych i odwołaniem się do współczesnych wypadków historii powszechnej. Na końcu roku treściwe pouczenie o układzie i podziale pisma św. Okolicznościowe powtórzenie katechizmu w związku z opowiadaniem biblijnymi. Zaznajomienie kandydatek z pieśniami religijnymi.

Język polski, 4 godz. tygodniowo. Z gramatyki nauka o formach w połączeniu z głosownią i pisownią — zdanie pojedyncze z uwzględnieniem składni rzędu. Lektura: ćwiczenia w czytaniu, wyjaśnienie ustępów tak co do formy jak i co do treści, analiza logiczna odczytanych ustępów, ćwiczenia w opowiadaniu tego, co czytano, jako też przedstawienie toku myśli w ustępach odczytanych. Zadanie co miesiąc 1 domowe i 1 szkolne, oparte głównie na lekturze, jako też i na nauce innych przedmiotów, zwłaszcza opisy, opowiadania, listy, przedstawienia toku myśli ustępów czytanych — dyspozycya ustępów do czytania — łatwiejsze definicje. Zapoznanie kandydatek z II i III częścią „Szkółki dla młodzieży“.

Język niemiecki, 4 godz. tygodniowo. Gramatyka: ważniejsze zasady głosowni, pisowni i akcentowania — odmiana rzeczownika, przymiotnika, liczebnika, zaimka, przyimki, konjugacja słaba i mocna — zdanie pojedyncze. Lektura: czytanie i opowiadanie ustępów należycie opracowanych, w połączeniu z analizą logiczną i gramatyczną. Tłómaczenie ustępów polskich. Od czasu do czasu ćwiczenia językowe na podstawie materiału naukowego zawartego w początkach nauki języka niemieckiego na kl. III i IV. Zadanie co miesiąc 1 domowe i 1 szkolne — przerabianie ustępów czytanych, opowiadania krótkich powiastek.

Geografia, 2 godz. tygodniowo. Glob, oznaczanie linii poziomych i pionowych na tymże, więc szerokość i długość geograficzna, o ile to potrzebne jest do rozpoznania położenia geograficznego. Podział stałego lądu i obszaru wód na powierzchni ziemi. Części ziemi i oceany według granic i wielkości. Azja, Afryka i Europa ogólnie, a szczegółowo kraje nad morzem Śródziemnem położone — połączone z rysowaniem niektórych szczegółów geograficznych.

Historia powszechna, 2 godz. tygodniowo. Historia starożytna i średniowieczna do traktatu w Verdun r. 843 w zaokrąglonych obrazach z uwzględnieniem związku ogólnie dziejowego, szczególnie osobistości i wypadków, mających znaczenie w dziejach oświaty.

Matematyka, 3 godz. tygodniowo. Arytmetyka — system dekadyczny liczb, cztery działania zasadnicze liczbami całkowitymi i ułamkowymi — szczególnymi i ogólnymi. Równania pierwszego stopnia o jednej niewiadomej — stosunki i proporcje, rachunek z pamięci. Zagadnienia brać należy z podręcznika do nauki rachunków w kl. V i VI.

Geometria, Linie, kąty, trójkąty, czworoboki i wieloboki. Przystawanie figur prostoliniowych i obliczanie ich powierzchni. Zadanie co tydzień 1 domowe, a co miesiąc 1 szkolne.

Historia naturalna, 2 godz. tygodniowo. W I pół. zoologia z uwzględnieniem przede wszystkim pożytecznych i szkodliwych zwierząt. W II pół. budowa, funkcje życiowe i stosunki rozwoju ciała ludzkiego, przyczem mają być uwzględniane główne

momenta pielęgnowania zdrowia w ogólności, a higieny szkolnej w szczególności, wreszcie nauka o pierwszej pomocy przy uszkodzeniach cielesnych.

Fizyka, 2 godz. tygodniowo. Najważniejsze szczegóły mające znaczenie dla życia praktycznego z zakresu mechaniki — akustyka i optyka.

Kaligrafia, 1 godz. tygodniowo. Przedstawienie i określenie liter alfabetu łacińskiego i niemieckiego w porządku genetycznym i w połączeniu ze sobą, według wzorów przez nauczyciela na tablicy nakreślonych. Zasady pisma okrągłego i frakturowego w zastosowaniu do wymagań planów obowiązujących w szk. lud. posp.

Rysunki, 2 godz. tygodniowo. Rysowanie płaskich kształtów geometrycznych, zwłaszcza linii prostych i krzywych, trójkątów, czworoboków, koła, elipsy i połączeń tych figur. Rysunek ornamentów geometrycznych kombinowanych i płaskich. Rysunek według dyktatu.

Śpiew, 2 godz. tygodniowo. Ton, nazwy tonów, skala, nuty, klucze, ćwiczenia w czytaniu i pisaniu nut, tony pochodne, przenośniki, interwale, rodzaje tonów, tonacje, poznanie tonacji durowych, nauka o interwałach, znaczenie nut, pauzy, takt, rodzaje taktów, tempo. Ćwiczenia w kształceniu i wyrobieniu głosów i trafianie nut, o ile na to głosy kandydatek z powodu mutacji pozwalają, połączone z teoretycznymi wskazówkami.

Roboty ręczne, 2 godz. tygodniowo. Szydełkowe roboty, rodzaje ściegów i zestawienie tychże w próbki według wzorów robionych szydełkiem i według opisów, zawartych w dziennikach, robienie gwiazdek i kólek szydełkiem, ścieg patentowy czyli tunetański, wykonanie robót szydełkowych do użytku domowego. Roboty drutowe, rodzaje ściegów, zestawienie tychże w próbki drutowych robót czyli szlaczki, według wzorów robót drutowych i opisów zawartych w dziennikach. Robienie pończoch, dorabianie i cerowanie tychże, wykonanie robót drutowych do użytku domowego.

Gimnastyka, 2 godz. tygodniowo. Ćwiczenia objęte planami obowiązującymi w szk. lud. posp. zwłaszcza w szkołach żeńskich i w ogóle co do dziewcząt, w trzech pierwszych la-

tach nauki szkolnej mają kandydatki poznać wszelkie ówczesne i być w nich wyćwiczone.

Kurs II.

Religia, 2 godz. tygodniowo. a) *Historia kościoła* 1 godz. Opowiadanie z dziejów kościoła, jako dalszy ciąg historii biblijnej z uwzględnieniem pracy wychowawczej kościoła. b) *Liturgika* 1 godz. Wyjaśnienie obrzędów kościelnych. Zapoznanie kandydatek z pieśniami religijnymi.

Pedagogika, 2 godz. tygodniowo. *Pedagogika* na podstawie psychologii — kształcenie poznania, uczuć i woli, cel, środki, zasada i metoda wychowania. Wychowanie dzieci pod względem umysłowym upośledzonych, jako też dzieci zaniedbanych.

Język polski, 4 godz. tygodniowo. Z *gramatyki* zdanie złożone, ściągnięte i skrócone, głosownia i etymologia, zwłaszcza najważniejsze zasady, uzupełnienie nauki o formach. Ćwiczenia w czytaniu, wyjaśnianie ustępów czytanych, tak co do formy, jak i co do treści. Ćwiczenia w opowiadaniu i w wykładzie. Zadanie co miesiąc 1 domowe 1 szkolne, zwłaszcza opisy, listy, dyspozycje, podania i prośby, na podstawie lektury i nauki innych przedmiotów, zwłaszcza pedagogii. Zapoznanie kandydatek z IV cz. „Szkółki dla młodzieży“ i z II „Książkę do czytania“.

Język niemiecki, 4 godz. tygodniowo. *Gramatyka*: powtórzenie i uzupełnienie nauki o formach, nauka o zdaniu rozwiniętym, ściągniętym i jednokrotnie złożonym. Ćwiczenia w czytaniu należytem, opowiadania i ćwiczenia w wyrażaniu się ustnem z ścisłym uwzględnieniem akcentowania i poprawy w wysłowieniu, podawanie treści czytanych ustępów. Od czasu do czasu ćwiczenia językowe na podstawie materiału naukowego w „książce do nauki języka niem.“ na kl. V i VI szkół żeńskich. Zadanie co miesiąc 1 domowe i 1 szkolne — przerabianie ustępów czytanych prozaicznych i poetycznych, opowiadania i początek wypracowań samodzielnych, zwłaszcza krótkie opisy na podstawie danej dyspozycji.

Geografia, 2 godz. tygodniowo. Środkowa i północna Europa szczegółowo, Ameryka i Australia ogólnie, połączone z rysowaniem na tablicy niektórych szczegółów geograficznych.

Historia powszechna, 2 godz. tygodniowo. Od układu w Verdun r. 843, aż po najnowsze czasy w obrazach zaokrąglonych z uwzględnieniem związku ogólnie dziejowego, jako też osobistości i wypadków mających znaczenie w dziejach oświaty.

Matematyka, 3 godz. tygodniowo. Arytmetyka: Potęgowanie i pierwiastkowanie. Zasady prowadzenia najważniejszych rachunków domowych i kupieckich. Rachunek z pamięci. Geometria: podobieństwo figur prostoliniowych, nauka o kole, najważniejsze szczegóły o elipsie, hyperboli, paraboli. Zadanie co tydzień 1 domowe, a co mies. 1 szkolne.

Historia naturalna, 2 godz. tygodniowo. I pół. najważniejsze minerały i skały pod względem znaczenia ich gospodarczego i technicznego. W II pół. wyjaśnienie kształtów i czynności narządów u roślin, zestawienie roślin w układ naturalny, opisanie najważniejszych roślin uprawianych, jako też i dziko rosnących w najbliższej okolicy, zwłaszcza ze względu na ich pożyteczność i szkodliwość.

Fizyka, 2 godz. tygodniowo. Najważniejsze szczegóły z chemii nieorganicznej i organicznej, z uwzględnieniem potrzeb życia domowego i gospodarstwa domowego z zastosowaniem do tychże.

Kaligrafia. Ćwiczenia w pisaniu kredą na tablicy i ćwiczenia kaligraficzne domowe według wzorów polskich, niemieckich i rondowych.

Rysunki, 2 godz. tygodniowo. Rysowanie ornamentów płaskich w konturach i według wzorów kolorowych z uwzględnieniem szczególnie wzorów do tkanin. Ćwiczenia w rysunku według dyktatu.

Śpiew, 2 godz. tygodniowo. Tony molowe i poznanie tychże, dwudźwięk, akord septymowy i nonowy, nazwy głosów, położenie akordów, ozdobniki. Ćwiczenia głosów i trafianie nut, wyuczanie pieśni szczególnie z uwzględnieniem potrzeb szkół ludowych.

Roboty ręczne, 2 godz. tygodniowo. Białe szycie, czyli szycie bieliny z przykrawaniem, kawał płótna służący do wykonania

rozmaitych ściegów i szwów w systematycznym porządku. Rysunek koszuli kobiecej i jej części, przykrawanie i szycie koszuli kobiecej, łatanie i cerowanie bielizny. Znaczenie bielizny, wyuczanie rozmaitych znaków, czyli liter, większych i mniejszych alfabetem łacińskim i gotyckim. Łączenie liter.

Gimnastyka, 1 godz. tygodniowo. Ćwiczenia objęte planami obowiązującymi w szk. lud. popsp., co do nauki gimnastyki dziewcząt w dalszych latach nauki szkolnej mają kandydatki poznać i być w nich wyćwiczone.

Kurs III.

Religia, 2 godz. tygodniowo. Nauka wiary i obyczajów, z wyjaśnieniem i uzasadnieniem prawd religijnych, gruntowniej-
szem i obszerniejszem. Hospitacye raz na miesiąc na nauce relig. w szk. ćwiczeń. Zapoznanie kandydatek z pieśniami religijnymi.

Pedagogika i dydaktyka. W I pół. 3 godz. tygodniowo. Dydaktyka ogólna, zwłaszcza najpotrzebniejsze i najważniejsze stosunki logiczne wyprowadzone z przykładów, przedmioty i plany nauki, metoda nauki, zwłaszcza tok, forma, ton i środki nauki, zasady nauki wychowawczej, nauczycielka i szkoła. W II pół. 2 godz. tygodniowo. Metodyka szczegółowa wszystkich przedmiotów nauki w pierwszym roku nauki szkolnej na podstawie: Elementarza. Najważniejsze środki nauki i zapoznanie kandydatek z najważniejszymi dziełami metodycznymi. Plany naukowe.

Lekeye wzorowe czyli hospitacye w szkole ćwiczeń, zwłaszcza w I pół. 1 godz. hospitacyi w klasie I i 1 godzina w Ogródku Froeblovskim. Od 1 grudnia hospitacye w innych klasach szkoły ćwiczeń naprzemian. W II pół. 2 godz. lekeyj wzorowych czyli hospitacyj w 4 klasach szkoły ćwiczeń, a to 1 w kl. I, 1 w kl. II, III i IV naprzemian i 1 g. hospitacyj w Ogródku Froeblovskim.

Co tygodnia 1 godz. konferencyj z kandydatkami pod przewodnictwem dyrektora i przy współudziale nauczycielek szk. ćwiczeń, naucz. specjalnej i ogólnej metody i kiero-

wniczki Ogródka Froebl., podczas których kandydatki zdają z początku ustnie sprawę z lekcyj wzorowych, następnie od 1 grudnia odczytują krótkie sprawozdanie z hospitacyj, a ustnie winny zdać sprawę z treści, toku i formy nauki podczas hospitacyj.

Język polski, 4 godz. tygodniowo. Gramatyka w systematycznym związku. Ćwiczenia w czytaniu z wyjaśnianiem treści i formy. Zapoznanie kandydatek z utworami najcelniejszych pisarzy, począwszy od 16 wieku. Ćwiczenia w wykładzie. Zadanie co miesiąc 1 domowe, a co 2 miesiące 1 szkolne, więcej samodzielne, zwłaszcza obszernie dyspozycye. Zapoznanie z Elementarzem i III „książką do czytania“.

Język niemiecki, 4 godz. tygodniowo. Gramatyka: Składnia zgody, rządu i szyku, zdania złożone i skrócone, uzupełnienie i powtórzenie głosowni i nauki o formach. Lektura: Czytanie i opowiadanie ustępów prozaicznych i poetycznych, uczenie się na pamięć celniejszych utworów poetycznych i prozaicznych. Zadanie co miesiąc 1 domowe, a co 2 miesiące 1 szkolne, opisy, dyspozycye, definicje i streszczanie ustępów czytanych, tak poetycznych jak i prozaicznych.

Geografia, 2 godz. tygodniowo. Monarchia austriacko-węgiersko szczegółowo — kraj rodzinny. Zapoznanie kandydatek z podręcznikiem do nauki geografii dla szk. wydziałowych.

Historia powszechna, 2 godz. tygodniowo. Historia monarchii austro-węg. Zaznajomienie z książką dla szkół ludowych Pieniążka: Opowiadania z historii kraju rodzinnego i Zalesskiego: Opowiadania z dziejów monarchii austr.-węg.

Matematyka, 2 godz. tygodniowo. Arytmetyka. Zasady pojedynczej buchalteryi, oparte na przykładach i ćwiczeniach praktycznych, równania pierwszego stopnia o kilku niewiadomych. Ćwiczenia w rachunku z pamięci. Zaznajomienie kandydatek z książeczką rachunkową na 1 rok nauki w szkole ludowej. Geometria: najważniejsze szczegóły ze stereometrii. Zadanie co tydzień 1 domowe, co miesiąc 1 szkolne.

Historia naturalna, 1 godz. tygodniowo. W I pół. najważniejsze wiadomości o budowie skorupy ziemskiej, połączone z rozpoznaniem stosunków geologicznych kraju ojczystego. W II pół. specjalna metodyka historii natur., według pla-

nów naukowych, przepisanych dla szkół publicznych ludow. w kraju, przyczem kandydatki mają być zaznajomione z podręcznikiem Rostafińskiego „Wiadomości z historii naturalnej“. Rekapitulacja meteryału naukowego i ciągle ćwic. w oznaczaniu najważ. tworów przyrody.

Fizyka, 2 godz. tygodniowo. Nauka o cieple, magnetyzmie, elektryczności.

Kaligrafia, Ćwiczenia w pisaniu kredą na tablicy i ćwiczenia kaligraficzne domowe według wzorów polskich, niemieckich i rondowych.

Rysunki, 2 godz. tygodniowo. Dalszy ciąg rysunków, ornamentów tkaninowych. Rysunek odręczny z uwzględnieniem perspektywy, według modeli drewnianych i gipsowych. Ćwiczenia w rysunku z pamięci według tematów w poprzednich latach nauki poznanych. Ćwiczenia w rysowaniu kredą na tablicy.

Śpiew, 2 godz. tygodniowo. Ćwiczenia w trafianiu i kształceniu głosów, wyuczanie pieśni z uwzględnieniem potrzeb szkół lud. Szkice biogr. najcełniejszych mistrzów muzyki.

Roboty ręczne, 2 godz. tygodniowo. Dzierganie, haft angielski, haft francuski czyli atłaskowy szczególnie z uwzględnieniem liter. Siatkowanie i roboty siatkowe, wykonywanie form geometrycznych na siatkach prostych i skośnych. Białe szycie, czyli szycie bielizny, przykrawanie i szycie bielizny domowej i służącej do ubrania.

Gimnastyka, 1 godz. tygodniowo. Dalszy rozwój ćwiczeń gimnastycznych przez ćwiczenia nowe, do wieku kandydatek zastosowano, udzielanie sobie wzajemnej pomocy przy wykonywaniu ćwiczeń, poruczanie komendy kandydatkom poszczególnem przy wykonywaniu ćwiczeń.

Kurs IV.

Religia, 2 godz. tygodniowo. I pół. Metodyczne przerobienie katechizmu średniego z okolicznościowem pouczeniem o zasadach nauczania religii. II pół. Powtórzenie wielkiego katechizmu i ważniejszych opowiadań z historii biblijnej starego i nowego testamentu, tudzież obrzędów kościel. Ćwiczenia

praktyczne w I pół. 2 godz., w II pół. 1 godz. co miesiąc.
Zaznajomienie kandydatek z pieśniami religijnymi.

Pedagogika, 2 godz. tygodniowo. Historia wychowania i nauczania. Najważniejsze szczegóły z dziejów wychowania i nauczania, oparte na biografiach i działalności najważniejszych pedagogów, wiadomości o stopniowym rozwijaniu się szkół i o postępach w sposobach wychowania z uwzględnieniem historycznego rozwoju austriack. szkół ludow. Powtórzenie pedagogii i dydaktyki. — Ustawy szkolne krajowe i państwowe, plany nauki, regulamin szkół, statut nauki dopełniającej. Metodyka specjalna wszystkich przedmiotów nauki w szkołach lud., na podstawie obowiązujących planów nauki i książek, używanych w szkołach lud. posp.

Ćwiczenia praktyczne kandydatek w szkole ćwiczeń w 5 godz. tygodniowo, zwłaszcza 3 godz. przeznaczono na główne ćwiczenia praktyczne t. j. 1 z jęz. polskiego, 1 z rachunków, a 1 na ćwiczenia z innych przedmiotów nauki, w ten sposób, iż naprzemian w tej godz. odbywają się ćwiczenia z jęz. niem., z geografii, z historii powszechnej, historii naturalnej, fizyki, robót i rysunków, a oprócz tego co miesiąc, w godz., wyznaczonej na naukę religii, 1 godz. ćwiczeń z nauki religii. Następnie 2 godz. ćwiczeń co tygodnia tak zwanych grupowych, odbywanych kolejno, grupami kandydatek, naprzemian w 4 kl. szkole ćwiczeń, a jeden raz w tygod. naprzemian także i w Ogródku Froebl. Ćwiczenia główne odbywają się pod kierunkiem dyrektora i współdziałale nauczyciela przedmiotu i nauczycielki klasy; ćwiczenia zaś grupowe pod kierunkiem nauczycielek szk. ćwiczeń równie i dyrektora. Podczas grupowych ćwiczeń co 1/2 godziny inna kandydatka jest czynną, więc co godz. w każdej klasie 2 kandyd. odbywają ćwiczenia. Następnie co tygod. 2 godz. poświęconych jest konferencyjom pod kierunkiem dyrektora i współdziałale wszystkich nauczycieli i nauczycielek szk. ćwiczeń, równie i Ogródniczki Froebl. W pierwszej godz. udzielana bywa kandydatkom instrukcja do ćwiczeń głównych i grupowych, odbyć się mających w następnym tygod., następnie oceniane bywają lekcye praktyczne czyli ćwiczenia główne i grupowe, odbyte w ciągu

tygodnia w ten sposób, iż kandydatka, która miała ćwiczenie, zdaje sprawę z tego, co i jak robiła, potem inna odczytuje ocenienie tego ćwiczenia przez się napisane, wreszcie inne jeszcze kandyd. wytykają usterki ćwiczenia ustnie. Po dokonaniu tego, kandydatka, która miała ćwiczenie odpiera ustnie zarzuty jej poczynione, następnie nauczycielka klasy wytyka błędy i ocenia lekcję kandydatki, potem to samo robi nauczyciel przedmiotu, wreszcie dyrektor streszcza wszystko i ocenia, jak lekcyja wypadła.

Na wszystkich stopniach nauki lektura domowa, zwłaszcza obznajomienie należyte kandydatek z książkami, do nauki w szk. lud. używanymi, jako też i do nauki uzupełniającej, równie z najcenniejszymi dziełami z zakresu pedagogii, dydaktyki ogólnej i specjalnej, równie i z książkami dla młodzieży do czytania służącymi. Zwiedzanie szkół VI i V klas. w mieście, szkół wiejskich po za miastem.

Język polski, 4 godz. tygodniowo. Specjalna metodyka nauki jęz. polsk. na wszystkich stop. nauki w szkołach lud. według planów przepisanych i na podstawie książek, w szk. lud. używanych, połączona z obznajmieniem kandydatek z książkami do nauki używanymi, a szczególnie z „polską książką do czytania“ dla V i VI klasy, jako też i z najważniejszymi dziełami metodycznymi, i z najlepszymi książkami dla młodzieży. Lektura najważniejszych utworów poetycznych XIX wieku — przegląd dziejów literatury. Zadanie co miesiąc 1 domowe, a co 2 mies. 1 szkolne, zwłaszcza ćwiczenia w dyspozycjach — rozprawy na tematy pedagog. — sprawozdania z odczytanych dzieł pedagog. Lektura domowa dzieł najcenniejszych autorów pedagogii dzieł metodycznych, jako też książek dla młodzieży. Zapoznanie kandydatek z gram. Fr. Konarskiego.

Język niemiecki, 4 godz. tygodniowo. Metodyka nauki jęz. niemieckiego na podstawie książek w szkołach lud. używanych, powtórzenie całej gramatyki. Czytanie i opowiadanie ustępów poetycznych i prozaicznych. Treściwy przegląd literatury niemieckiej — zapoznanie kandyd. z najcenniejszymi piśmami dla młodzieży w jęz. niemieck. Zadanie co miesiąc 1 domowe, a co 2 miesiące 1 szkolne, na tematy

ogólnej treści, opisy, dyspozycje, opowiadania z zakresu historii powszech. i austr. — krótkie życiorysy na podstawie lektury.

Geografia, 1 godz. tygod. Szczegółowa metodyka nauki geografii, według planów dla szkół ludowych pospolitych i zapoznanie kandydatek z najcelniejszymi dziełami dla młodzieży z zakresu geografii. Powtórzenie całej nauki i uzupełnienie wiadomości z zakresu geogr. matematycznej i fizycznej. Zapoznanie kandydatek z artykułami geograficznymi zawartymi w drugim dziale „Szkółki dla młodzieży“ część III i IV. Na wszystkich stopniach nauki ćwiczenia kartograficzne w szkole zwłaszcza, na tablicy i uwzględnienie ścisłego związku tej nauki z nauką historii powszechnej.

Historia powszechna, 1 godz. tygodniowo. Szczegółowa metodyka nauki hist. powszechnej w zastosowaniu do planów nauki, obowiązujących w szk. lud. posp. Powtórzenie całej nauki. Zapoznanie z artykułami historycznymi zawartymi w drugim dziale „Szkółki dla młodzieży“ część III i IV.

Matematyka, 1 godz. tygodniowo. Specjalna metodyka nauki rachunków, nawiązana do wskazówek danych na III kursie, obejmująca sposoby udzielania nauki rachunków i geometrii na wszystkich stopniach nauki w szk. lud. posp. według planów obowiązujących. Obznajomienie kandydatek z najcelniejszymi dziełami metodycznymi z nauki rachunków i z układem wszystkich książek rachunkowych dla I do VI kl. szk. posp. i od I—IV klasy niższego typu. Powtórzenie całej nauki na podstawie rozwiązywania zagadnień praktycznych, głównie działania liczbami szczególnymi — algebry zaś ogólnie li tylko w celu uzasadnienia zadań. Wypracowania co tydzień 1 domowe, a co miesiąc 1 szkolne.

Historia naturalna, 1 godz. tygodniowo. W I pół. powtórzenie somatologicznego materiału naukowego, przerobionego w II pół. I kursu. Hygiena szk. według wydanych dla szkół lud. w kraju ogólnych i specjalnych higienicznych przepisów szkolnych. W II pół. botanika, zwłaszcza ćwiczenia w rozpoznawaniu i oznaczaniu najw. roślin krajow.

Fizyka, 1 godz. tygodniowo. Specjalna metodyka nauki fizyki w szk. lud. posp. zastosowana do przepisanych planów tej

nauki w szk. lud. posp. obowiązujących, połączona z obznajmieniem kandydatek z dziełami popularnymi z zakresu fizyki i chemii, zwłaszcza z książkami do szk. V i VI klas. i szk. wydź. t. j. Natansona „Wiadomości z nauki fizyki“ i Albertiego „Wiadomości z chemii“. Powtórzenie całego przedmiotu nauki zwłaszcza wyjaśnienia wszelkich zjawisk w przyrodzie. Nauka ma być w ogóle oparta na doświadczeniach, a kand. mają być ćwiczone w robieniu doświadczeń za pomocą najzwyklejszych i najprostszych przyrządów.

Kaligrafia. Ćwiczenia w pisaniu kredą na tablicy i ćwicz. kaligraficzne domowe według wzorów polskich, niemieckich i rondowych, co tygodnia 1 na każdym kursie.

Rysunki, 1 godz. tygodniowo. a) Szczegółowa metodyka nauki rysunków według planów w szk. lud. obowiązujących i zapoznanie kandydatek z środkami i wzorami do tej nauki w szk. lud. używanymi. Nauka rysunków z wolnej ręki. b) Rysunek ornamentalny według wzorów gipsowych połączony z wyjaśnianiem stylu i formy i użycia ornamentów. Ćwiczenia w rysowaniu kredą na tablicy.

Śpiew, 2 godz. tygodniowo. Szczegółowa metodyka nauki śpiewu na rozmaitych stopniach tej nauki w szk. lud. posp. Dalszy ciąg ćwiczeń w trafianiu nut i kształcenie głosów, śpiew zbiorowy z uwzględ. pieśni kośc. i łatwych mszy wokalnych. Wyuczanie na pamięć pieśni szczególnie narodowych i kościelnych.

Roboty ręczne, 2 godz. tygodniowo. Szczegółowa metodyka nauki robót ręcznych w szk. lud. posp. w zastosowaniu dla planów tej nauki w szk. lud. posp. obowiązujących. Powtórzenie i nadanie wprawy w wykonywaniu robót ręcznych z uwzględnieniem szczególnie potrzeb i wymagań tej nauki w szkole ludowej, połączone na wszystkich stopniach nauki z pouczaniem o materiałach służących do wykonywania robót ręcznych równie i z narzędziami do tego służącemi. Na wszystkich stopniach nauki uwzględnienie przede wszystkim dobrego smaku czyli gustu, przy wykonywaniu robót ręcznych.

Gimnastyka, 1 godz. tygodniowo. Szczegółowa metodyka nauki gimn. kobiecej na różnych stopniach tej nauki w szk. lud. z wskazaniem odpowiednich dzieł do nauki tej służyć mo-

gących. Dalszy ciąg ćwiczeń gimn. Udzielanie sobie nawzajem pomocy przy tychże. Przy wyborze ćwiczeń należy zawsze mieć wzgląd na taktowne, więcej pobudzające niż utrudzające ruchy i unikać wszystkiego, co by pod względem estetycznym raziło. Na wszystkich stopniach nauki należy dążyć do zrozumienia techniki ruchów ciała ludzkiego i do obznajomienia kandydatek z nomenklaturą gimnastyczną.

Kurs Froebrowski.

Religia, 2 godz. tygodniowo. Nauka katechizmu i historii biblijnej w zwięzłym zarysie w zastosowaniu do potrzeb Ogródka Froebrowskiego.

Pedagogia, 3 godz. tygodniowo. Najważniejsze szczegóły o wychowaniu fizycznym i o rozwoju umysłowym, również i środki, do tego służące. Znaczenie Ogródka Froebl. w wychowaniu, jego stosunek do domu rodzicielskiego i do szkoły, środki wychowawcze, mające zastosowanie w Ogródku Froebl. Cel Ogródka Froebl., obowiązki ogrodniczki Froebrowskiej, urządzenie ogródków Froebl. i ich historia.

Ćwiczenia praktyczne, 8 godz. tygodniowo. Ćwiczenia praktyczne w Ogródku Froebl. odbywają kandydatki przez cały rok pod kierunkiem ogrodniczki Froebl. i pod kontrolą dyrektora, które mają na celu zapoznać uczennice należycie z wszelkimi czynnościami, wchodzącymi w zakres ogródków Froebl., jako też z wszelkimi przyborami w tychże używanymi.

Język polski, 6 godz. tygodniowo. Czytanie ustępów poetycznych i prozaicznych, połączone z wyjaśnianiem rzeczowem i zwracaniem uwagi na właściwość języka, przedstawienie treści czytanych ustępów i toku myśli. Opisywanie przedmiotów przyrodniczych rzeczywistych i na obrazkach przedstawionych, wyuczanie się na pamięć powiastek mogących mieć zastosowanie w Ogródku Froebl., zwłaszcza bajek i powiastek Jachowicza St. Wskazówki do praktycznego użytkowania tychże w Ogródkach Froebrow. Ćwiczenia w opowiadaniu i opisywaniu. Zadania co miesiąc 2 domowe, 1 szkolne.

Rysunki, 2 godz. tygodniowo. Rysunek odręczny, zwłaszcza figur rozmaitych w zastosowaniu do nauki o formach i w ogóle do potrzeb i wymagań Ogród. Froebl.

Nauka form, 2 godz. tygodniowo. W nauce form kandydatki zapoznane bywają z materiałami, narzędziami i kształtami, równie i ze sposobami, aby mogły nabyć wprawy i zręczności w wykonywaniu rozmaitych przedmiotów, mających zastosowanie w zatrudnieniu dzieci, zwłaszcza w tak zwanych wyplatankach, składankach, i wyszywankach.

Śpiew, 2 godz. tygodniowo. Kształcenie głosu i słuchu, wyuczanie się piosnek odpowiednich i nadanie uzdolnienia do śpiewania wspólnie z dziećmi piosnek różnych, zwłaszcza religijnych. Wyuczanie się na pamięć piosnek i śpiewanie zwłaszcza takich, które mają zastosowanie w grach i zabawach dzieci.

Gimnastyka, 1 godz. tygodniowo. Łatwiejsze ćwiczenia wolne i rzędowe i najprostsze ćwiczenia z przyrządami. Pouczanie kandydatek o należytem prowadzeniu, podnoszeniu i noszeniu dzieci małych, o zabawach i grach ruchowych, mogących mieć zastosowanie w Ogródku Froeblovskim.

III.

Tematy zadań.

Tematy polskie.

KURS I.

1. Opisać wakacje w formie listu do przyjaciółki, szkolne.
2. Na dowolnym ustępie wykazać czym jest bajka i jaki jej cel, domowe.
3. Opowiedzieć własnymi słowami ustęp 28 z książki „Szkółka“ cz. II., wykazać naukę moralną i charakterystykę osób, szkolne.
4. Dzień zaduszny, domowe.
5. Podać tok myśli z rozprawki Brodzińskiego p. t. „Praca i nuda“, szkolne.
6. Wielbłąd okrętem pustyni, domowe.
7. Wojna trojańska, szkolne.
8. Módl się i pracuj, domowe.
9. Podać treść legendy Szujskiego p. t. Święta Kinga i wyjaśnić znaczenie legendy, szkolne.
10. Życiorys Klementyny z Tańskich Hoffmanowej, szkolne.
11. Podać tok myśli rozprawki Hoffmanowej O „zdrowiu“, domowe.
12. Jakie nauki nastarczają dziewczynki w powiastce zawartej w III Szkółce p. t. „Strzeżonego Pan Bóg strzeże“, szkolne.
13. Wulkany (według dyspozyceji), domowe.
14. Streścić legendę Gawalewicza o Matce Boskiej, szkolne.
15. List do przyjaciółki (z zaproszeniem na wieś), szkolne.
16. Duma o Leszku Białym — zwięzła treść, szkolne.
17. Wiosna — opis dowolny, domowe.
18. Wyjaśnić znaczenie przysłowia: „Kto rano wstaje, temu Pan Bóg daje“, domowe.

KURS II.

1. Treść i nauka moralna bajki L. Siemińskiego: „Zając i kuro-patwa“, szkolne.
2. Pomnik Mickiewicza w Krakowie, domowe.
3. Postać Sędziego w I ks. Pana Tadeusza, szkolne.
4. Ucz się od pszczoły, domowe.
5. Dyspozyceja II księgi Pana Tadeusza, szkolne.
6. Moja najulubieńsza postać w historii starożytnej, domowe.
7. Ojciec zadzumionych (zwięzła treść), szkolne.
8. Potęga ognia,

według pieśni o dzwonie Schillera), domowe. 9. Opis bitwy z Grażyny, szkolne. 10. List do przyjaciółki z prośbą o wsparcie dla biednego, domowe. 11. List do młodszej krewnej lub znajomej z zachętą do miłosierdzia. „Modlitwa bez miłosierdzia jest jako ptak z obciętemi skrzydłami, do nieba wzlecieć nie może“. Skarga, domowe. 12. Mściwy plan Gerwazego (podług V księgi Pana Tadeusza), szkolne. 13. Dlaczego róża jest naszym najulubieńszym kwiatem, domowe. 14. Co przyrodzenia związał łańcuch złoty. Wszystko rozerwie nienawiść narodów. (Konrad Wallenrod), szkolne. 15. Jakie korzyści i szkody przynoszą rzeki? domowe. 16. Krótka osnowa Pieśni Wajdeloty, szkolne. 17. Jak przemawia Wawel do serca Polki, domowe. 18. Opis wjazdu Hrabiego na Soplicowo, szkolne.

KURS III.

1. Rehabilitacya Jacka Soplicy, szkolne. 2. Rzeka a bagno — pilność a lenistwo, domowe. 3. Charakterystyka społeczeństwa szlacheckiego w XVI wieku (podług Satyra J. Kochanowskiego), szkolne. 4. Wszystko od Boga (podług psalmu 104), domowe. 5. Posłannictwo Piotra Skargi (podług 8 kazania sejmowego), szkolne. 6. Myśli przy zmianie roku (w formie listu), domowe. 6. Przestroga dla młodzieży (kazania F. Birkowskiego), szkolne. 8. Dom a szkoła (refleksya uczenicy), domowe. 9. Postać Osmana II według kazania F. Birkowskiego), szkolne. 10. Podać dyspozycyę zadania na temat: Zbawienny wpływ religii chrześcijańskiej, domowe. 11. Powody upadku literatury naszej w okresie czwartym, szkolne. 12. Bardziej boli od języka, niż od miecza, domowe. 13. O powołaniu nauczyciela (podług G. Piramowicza, szkolne. 14. Charakterystyka porównawcza braci Strawińskich (Listopad) domowe.

KURS IV.

1. Początek roku szkolnego (w formie listu), szkolne. 2. Wyjaśnienie zdania K. Brodzińskiego:

Choć nie skończysz, ciągle rób!

Choć tu dla czynów krótko nas,

Czas wszystko skończy, bo ma czas, domowe.

3. Rola i charakter Halbana, szkolne. 4. Wychowanie powinno być narodowe, a więc winno wykorzeniać wady i zdrożności na-

rodu, domowe. 5. Geneza i isłota mistycyzmu Mickiewicza, szkolne. 6. Miłość a nienawiść w tragedyi „Lilla Weneda“, domowe. 7. Układ i architektonika Irydiona, szkolne. 8. Sprawozdanie z przeczytanego ustępu treści pedagogicznej, domowe. 9. Układ nieboskiej komedyi, szkolne. 10. Do czego jesteśmy powołani, domowe. 11. Rola i charakter pacholęcia w Maryi Malczewskiego, szkolne. 12. Wzrok nauczycielki i jego znaczenie wychowawcze, domowe.

Tematy niemieckie.

KURS I a).

1. Wie geschieht die natürliche Aussaat der Wald- und Feldsämmerein? szkolne. 2. Das Eichhörnchen und der Affe. (Nacherzählung), domowe. 3. Gellerts Wohltätigkeit, szkolne. 4. Wie soll ich zu des Hauses Behagen und Ordnung beitragen? domowe. 5. Die Peterskirche in Rom, szkolne. 6. Was hat uns Amerika gegeben, domowe. 7. Die Kraniche des Ibis. (Nacherzählung), szkolne. 8. Es ist das Märchen „Die Sterntaler“ nachzuerzählen, domowe. 9. Der Erbkönig (Inhaltsangabe), szkolne. 10. Der Nestbau einer Schwalbe, domowe. 11. Dezemberlied von Fr. Grillparzer (Gedankengang), szkolne. 12. Der Spiegel, domowe. 13. Die Bürgschaft (gedrängte Inhaltsangabe), szkolne. 14. Wo und wie wird Rosenöl erzeugt? domowe. 15. Den guten Menschen erkennst du an seinem Buche, und wie er es liest, szkolne. 16. Die Grenadiere (Inhaltsangabe), domowe. 17. Dornröschen (Nacherzählung), szkolne. 18. Johanna d'Arc im königlichen Palaste zu Chinon (nach Schiller), domowe.

KURS I b).

1. Inhaltsangabe der Gellert'schen Fabel: „Der Kuckuck“, szkolne. 2. Es soll angegeben werden: a. wo die Schülerin studierte, b. welche Prüfung sie unlängst abgelegt hatte, c. welche Anstalt sie jetzt besucht, d. zu welchem Berufe sie sich herantut, domowe. 3. Gellerts Biographie, szkolne. 4. Der Kostverächter (eine Nacherzählung), domowe. 5. Sage über den Tod Königs Cyrus, szkolne. 6. Der Winter (eine Schilderung), domowe.

9. Des Mannes und der Frau Beruf (nach dem Lied von der Glocke), szkolne. 9. Die schlechten Folgen des Aufschiebens (nach dem Lesestücke), szkolne. 10. Der getreue Eckart (Inhaltsangabe), dom. 11. Die Teilung der Erde (nach Schiller), szkolne. 12. Brief an eine Freundin, domowe. 13. Aus Schillers Knabenjahren, szkolne. 14. Der Monat Mai, domowe. 15. Die Vanille-Beschreibung-Kultur-Verwendung, domowe. 16. Kurzer Lebenslauf des grossen Minnesängers Walter von der Vogelweide, szkolne. 17. Edle Rache (Eine Nacherzählung), domowe. 18. Erbkönig. (Inhaltsangabe, szkolne.

KURS II a).

1. Was verdanken wir dem Walde? szkolne. 2. Gebrauch des Kupfers, domowe. 3. Die Arten des Holzes, szkolne. 4. Pipin der Kurze, szkolne. 5. Wann und warum werden die Glocken geläutet? domowe. 6. Was gewährt uns das Schosz der Erde? domowe. 7. Bedürfnisse des Menschen, szkolne. 8. Die schlaun Mädchen (nach Gellert) domowe. 9. Das Neujahrsfest, szkolne. 10. Die Weiber von Weinsberg (nach der Lectüre), szkolne. 11. Die kostbarsten Edelsteine, domowe. 12. Die verscheuchten Vögel. (eine Nacherzählung) domowe. 13. Die Waffen der Thiere, domowe. 14. Was lehrt uns die Flüchtigkeit der Zeit? domowe. 15. Der Brief des geheilten Kranken, (nach der Lektüre), domowe. 16. Meine häusliche Tätigkeit, szkolne. 17. Die Macht des Gewissens (nach der Lektüre), szkolne. 18. Die Begegnung des Priesters mit dem Grafen Rudolf von Habsburg, domowe.

KURS II b).

1. Brief an die Eltern nach der Rückkehr von der Ferien, szkolne. 2. Wie Nr. 4. in II. a, domowe. 3) Hans Lustig, der junge Kaminfeger beim Brande des Rathauses seiner Vaterstadt, szkolne. 4. Freuden des Herbstes, domowe. 5. Die Traube (Nacherzählung des Gedichtes), szkolne. 6. Wie die Goten Alarich begruben? domowe. 7. Nacherzählung und Moralangabe der Fabel: „Die Schnecke, das Füllen und der Esel, szkolne. 9. Morgenstunde hat Gold im Munde, domowe. 9. Der Hirtenknabe (Gedankengang), szkolne. 10. Blüte Athens unter Pericles, domowe. 11. Wie Nr. 8. in II. a, szkolne. 12. Der Kaffee, (Beschreibung, Kultur

und Nutzen), domowe. 13. Warum müssen die Blätter der Espe immer taumeln und baumeln? szkolne. 14. Brief an eine Freundin mit der Bitte um Besorgung verschiedener Einkäufe, domowe. 15. Der Postillon (nach Lenau), szkolne. 16. Wie soll jede Handarbeit ausgeführt sein, damit sie einen ästhetischen Eindruck mache? domowe. 17. Das Erkennen (nach einem Gedichte von Vogl) szkolne. 18. Fremder Zuschauer bei der vor sich gehenden Kreuzigung in Syrakus, domowe.

KURS III.

1. Der Wochenmarkt in nuserer Stadt. szkolne. 2. Das Kochsalz, domowe. 3. Ottos des III. Besuch in Gnesen, szkolne. 4. Warum wird der Herbst einZahlmeister genannt? domowe. 5. Die Wanderung des Silbers, domowe. 6. Kenntnisse sind der beste Reichtum, szkolne. 7. Die Tiere im Winter, domowe. 9. Dank für ein Namenstagsgeschenk (Ein Brief), szkolne. 10. Was uns die vier Jahreszeiten bringen? szkolne. 11. Geschäftsaufsätze: a) Bestellbrief, b) Quittung, domowe. 12. Was der Handwerksbursche in einem Gasthofe von seinem Aufenthalte in Amsterdam erzählt? (nach „Kannitverstan“) szkolne. 13. Die Macht des Feuers, szkolne. 14. Das Leben der Grosstadt am Morgen, domowe.

KURS IV.

1. Der Gärtner und der Lehrer, domowe. 2. Warum ist der Weichselstrom dem Polen so lieb? szkolne. 3. Was und wie soll man lesen, szkolne. 4. Bedeutung der Eisenbahnen, domowe. 5. Bei der Abfahrt auf dem Banhofe, domowe. 5. Das Glas im Dienste des Menschen, szkolne. 7. Weihnachten das Fest der Liebe, domowe. 8. Guttenberg und Columbus, szkolne. 9. Der Wert der Phantasie für die Menschen, domowe. 10. Der Frühling, ein Bild der Jugend, domowe. 11. Welche Charakterzüge offenbart der Jüngling in Schillers „der Taucher“, szkolne.

12. Tages Arbeit, abends Gäste,
Saure Wochen, frohe Feste
Sei dein künftig Zauberwort, domowe.

13. Des Lebens ungemischte Freude
Ward keinem Irdischen zuteil. szkolne.

Zadania maturalne.

1. Z pedagogiki:

- a) dla uczenic: Jak nauczycielka ma postępować, aby dzieci mniej uzdolnione zachęcić do nauki?
- b) dla prywatystek: 1. O kształceniu pamięci. 2. Zasługi Kornarskiego około podniesienia oświaty w Polsce.

2. Z języka polskiego:

- a) dla uczenic: 1. Rozwinąć i uzasadnić następujące zdanie J. Kochanowskiego: „Nie, kto ma złoto, ma perły, ma szaty, Ale kto na swem przestał, ten bogaty“.
2. Podać główne zasady metodycznej nauki czytania.
- b) dla prywatystek: 1. Jakie główniejsze przymioty i wady narodowe przedstawia A. Mickiewicz w „Panu Tadeuszu“?
2. W jakim zakresie i w jaki sposób należy uczyć gramatyki na pierwszym stopniu nauki?

3. Z Języka niemieckiego:

- a) dla uczenic: Der Ringplatz von Krakau (eine Beschreibung)
dla prywatystek: Garten und Schule (eine Vergleichung).

4. Z matematyki:

- a) dla uczenic: 1. Kapitał wraz z odsetkami prostymi za 6 lat czyni kwotę 5200 K., a za 10 lat 6.000 K. Jaki to kapitał i jaka jego stopa procentowa?
2. Kupiec A. dyskontując weksel opiewający na 1800 K. a płatny za $1\frac{1}{4}$ roku od daty sprzedaży, ulokował otrzymaną zań sumę w przedsiębiorstwie handlowem, założonem przez innego kupca B. przed $2\frac{1}{2}$ miesiącami z kapitałem zakładowym 3000 K. Przedsiębiorstwo to po upływie $12\frac{1}{2}$ miesiąca od założenia dało wspólnikom czystego zysku 541 K. Jak się ten dochód rozdzieli między obu kupców?
3. Jaką średnicę powinien posiadać balon w kształcie kuli, wypełniony wodorem, by mógł unieść balast $p = 200$ kg., wynoszący 250% łącznego ciężaru powłoki balonu i łodzi, jeżeli wiemy, że ciężar właściwy powietrza = 0.001293, a wódór jest 14.4 razy lżejszy od powietrza.
- b) dla prywatystek: 1. Sączawkę próżną można napęlić wodą trzema rurami w 8 godzinach. Ilość wody dostarczonej pierwszą i drugą rurą znajduje się w stosunku 6 : 5, zaś pier-

IV. Spis książek używanych w c. k. Seminarjum naucz. żeńsk.

Kurs	Religia	Język polski	Język niemiecki	Pedagogika	Geografia	Historia powszechna	Matematyka	Historia naturalna	Fizyka	Śpiew i muzyka
I.	Dr. Szuster: Dzieje biblijne star. i now. przypięta	Wypisy pol. K. Meche- rzyński. Gramatyka A. Matecki wydanie 8	L. German: Deutsches Lesebuch für III und IV. Cl. der Mädchen- bürgerschulen	—	R. Para- nowski i L. Dziedzicki Lwów 1895	Welter- Sawczyński: Ostatnie wydanie tom I. i II.	Dr. W. Za- jczkowski: Matematyka i S. Maryniak: Geometrię poglądową na niższ. gimn.	Dr. Limbech- Novitski: Zoologia St. Madziński somatologia i hygiena	Dr. Wł. Natanson: Fizyka dla Sem. naucz. 1902	Do śpiewu Dieter II., do gry na skrzyp. Zimmer- maner. do gry na for. Bayer
II.	Delet Historia kościelna	jak na I k.	Urtich et Branke: Deutsches Lesebuch für öster. Mittelschulen I. Teil	M. Bara- nowski: Pedagogika Krajków 1902	jak na I. k.	jak na I. k. tom II. i III.	jak na I. k.	Dr. M. Lomnicki: Mineralogja, Dr. Rostafinski: Botanika na niższe gimn.	Alberti: Wła- domości z chemii	jak na I. k.
III.	Katechizm wielki, wy- dany przez ordynarza biskupa w r. 1901	Wypisy R. Bobin i St. Tar- nowski t. I. Gramatyka jak na I k.	jak na II k. II. Teil	M. Bara- nowski: Dy- daktyka Lwów 1903, albo Dr. K. Twar- dowski: Zasady logiki i dydaktyki Lwów 1902	jak na I. k. i L. Talamir: Geographia Galicyi	Dzieje monarchii austri. węg. jak na I. k.	jak na I. k.	jak na II. k.	jak na I. k.	jak na I. k.
IV.	jak na III k.	jak na III k. tom II.	jak na III k. III. Teil	B. Bara- nowski: Zbiór ustaw krajowych Lwów 1895	jak na I. k.	jak na I. II. i III. k.	jak na I. k.	jak na I. II. i III. k.	M. A. Kawcki i Dr. Fr. Tomaszewski: Fizyka dla niższ. gimn. 1898	jak na I. k.

V.

Pomoc koleżeńska uczenic.

Za inicjatywą Dyrektora powstała z dniem 1 stycznia 1899 pomoc koleżeńska uczenic, mająca na celu udzielanie bądź to wsparcia w gotówce, bądź to splącalnej ratami pożyczki biednym uczenicom,

Kapitał zakładowy wynosił 64 K. złożonych przez Dyrektora i grono nauczycielskie.

Dochód stanowią: wkładki miesięczne Dyrektora i grona naucz. dobrowolne datki uczenic kursów i inne przygodne dochody.

W ciągu pięciu lat istnienia miała pomoc koleżeńska do- chodu:	1401 K. 30 h.
a rozchodu	<u>1340 K. 20 h.</u>
pozostaje zapas kasowy	61 K. 10 h.

Kasą zarządzają nauczycielki: Marya Błociszewska i Ludwika Bojarska.

VI.

Zbiory naukowe.

- A. Biblioteka zakładu liczy dzieł: 1442 w 2649 tomach, zeszytów 292, programów szkolnych 810.
- B. Do nauki geografii i historii powszechnej jest 5 globusów i terytoryi, 7 atlasów, 58 map i 157 obrazów.
- C. Gabinet przyrodniczy ma do zoologii okazów i obrazów 343, do botaniki 69, do mineralogii 391.
- D. Gabinet fizyczny posiada przyrządów 417, tablic 40, do chemii przyborów i aparatów 86, preparatów 213.
- E. Do nauki rysunków i matematyki znajduje się przyrządów 22, Modeli z drutu i gipsu 88, ornamentów gipsowych 65, glinianych 19, wzorów 28.
- F. Sala gimnastyczna zaopatrzona jest we wszystkie niezbędne przybory do nauki gimnastyki według systemu szwedzkiego, nadto posiada niektóre przybory do zabaw i gier.

VII. Statystyka uczenic w r. 1902/3.

	KURSA				RAZEM	kurs frelbowski	Szkoła ćwiczeń.				RAZEM
	I	II	III	IV			1	2	3	4	
1. Liczba uczenic.											
Przy końcu roku szkolnego 1901/2	59	59	56	57	231	13	35	31	36	34	136
Na początku roku szkolnego 1902/3	63	58	56	60	237	14	37	34	28	30	129
W ciągu roku wystąpiło	—	—	1	1	2	—	1	2	6	—	9
2. Według miejsca urodzenia.											
a) miasto Kraków	13	18	13	12	56	4	27	23	16	20	96
b) W. Ks. Krakowskie	4	2	7	7	20	1	2	1	1	2	6
c) Galicya	39	36	32	40	147	9	6	10	11	7	34
d) Austria niższa	1	1	—	—	2	—	1	—	—	—	1
e) Czechy	2	—	—	—	2	—	—	—	—	—	—
f) Węgry	—	—	—	—	—	—	1	—	—	—	1
g) Król. Polskie	1	—	4	1	6	—	—	—	—	1	1
h) Litwa	1	—	—	—	1	—	—	—	—	—	—
i) W. Ks. Poznańskie	1	1	—	—	2	—	—	—	—	—	—
k) Śląsk pruski	1	—	—	—	1	—	—	—	—	—	—
3. Według języka ojczystego											
Polek	60	56	56	60	232	14	37	33	28	29	127
Rusinek	1	2	—	—	3	—	—	1	—	1	2
Czeszek	2	—	—	—	2	—	—	—	—	—	—
4. Według wyznania rel. było.											
Wyznania rz.-kat.	62	55	56	58	231	14	32	29	22	23	106
„ gr.-kat.	1	2	—	—	3	—	—	1	—	1	2
„ protestanckiego	—	—	—	1	1	—	—	—	—	—	—
„ mojżeszowego	—	1	—	1	2	—	5	4	6	6	21
5. Według miejsca pobytu było.											
a) miejscowych	27	31	32	34	124	7	37	34	25	28	124
b) zamiejscowych	36	27	24	26	133	7	—	—	3	2	5
Klasyfikacja z końcem r. 1902/3.											
I stopień z odznacz. otrzymało	10	9	17	17	53	—	—	—	—	—	—
I „ otrzymało	46	37	33	42	158	—	—	—	—	—	—
II „ „	—	1	—	—	1	—	—	—	—	—	—
Do egzaminu popr. przeznaczono	7	10	4	—	21	—	—	—	—	—	—
Do egzaminu uzupełniającego	—	1	1	—	2	—	—	—	—	—	—
Stypendya.											
Stypendya z fund. kraj. pobrało	12	20	32	33	97	—	—	—	—	—	—
„ „ powiatowego	—	—	—	1	1	—	—	—	—	—	—
„ „ z fundacji ks. Montleart	1	—	—	—	1	4	—	—	—	—	—
„ „ Dolinerowej	—	1	—	—	1	—	—	—	—	—	—

Wykaz

frekwencji na kursach, kursie freblowskim i w szkole ćwiczeń
od r. 1897—1902.

Rok	KURSA				Razem	Kurs freblowski	Szkoła ćwiczeń				Razem
	I	II	III	IV			1	2	3	4	
1897	61	62	61	60	244	32	28	41	34	35	138
1898	64	61	60	60	245	25	38	28	31	29	126
1899	62	63	58	60	243	28	40	39	25	32	136
1900	65	62	63	57	245	36	34	35	42	22	133
1901	63	63	58	58	242	18	33	32	38	32	135
1902	62	62	58	58	240	13	35	31	36	34	136

Wynik

egzaminu dojrzałości w latach 1897—1902.

Razem	UCZENICE			PRYWATYSTKI		
	zdało z odznac.	zdało bez odznac.	reprobo- wano	zdało z odznac.	zdało bez odznac.	reprobo- wano
1897	11	42	4	—	8	6
1898	13	39	5	2	14	16
1899	13	38	5	—	12	6
1900	15	30	8	1	12	10
1901	11	38	9	1	24	15
1902	19	34	4	1	29	15
razem w 6-leciu	82	221	35	5	99	68

Wynik

egzaminu na nauczycielki robót kobiecych od 1897—1903.

Rok	Zgłosiło się do egzam. kandyd.	Egzamin do szkół wydział. zdało	Egzamin do szkół ludowych zdało	Egzaminu nie zdało
1897	22	12	10	—
1898	31	21	10	—
1899	38	20	18	—
1900	56	23	32	1
1901	25	6	19	—
1902	29	22	7	—
1903	27	17	9	1
razem w 7-leciu	228	121	105	2

VIII.

KRONIKA ZAKŁADU.

Zmiany w gronie nauczycielskiem, jakoto: mianowania, urlopy i udzielenie dodatków pięcioletnich podano na początku części urzędowej.

Z lat poprzednich podaje Dyrekcya najważniejsze zdarzenia. Jego Eminencya Kardynał, Ksiązę Biskup krakowski, odwiedza prawie co roku zakład, wizytując naukę religii.

W roku 1898 zwiedził zakład Jego Ekscelencya Namiestnik Dr. Leon hr. Piniński, był na nauce kilku przedmiotów na kursach i w szkole ćwiczeń.

W roku 1902 w marcu zwiedził zakład Jaśnie Wielm. Pan Dr. Edwin Płażek, Wiceprezydent c. k. Rady Szkol. Kraj., był na nauce różnych przedmiotów na kursach, jakoteż na lekcji śpiewu.

Ponownie zwiedził Jego Ekscel. Pan Namiestnik zakład 24. listopada 1902 głównie dla przypatrzenia się nauce gimnastyki, udzielanej w tutejszym zakładzie systemem szwedzkim. Przybycia Jego Eks. Pana Namiestnika oczekiwali JWP. M. Zaleski, Inspektor krajowy i Dyrektor zakładu, Jego Eks. Pan Namiestnik przybył w towarzystwie Radey Dworu JWP. Adama Fedorowicza, udał się zaraz do sali gimnastycznej, przypatrywał się dłuższy czas ćwiczeniom gimnastycznym, pytał o wiele szczegółów, następnie zatrzymał się w ogródku froeblovskim, przyglądał się zajęciom dzieci i wyraziwszy swe zadowolenie opuścił zakład.

Również co roku lustruje zakład JWP. Inspektor krajowy Mieczysław Zaleski.

Zakład obchodził także uroczyste ważniejsze zdarzenia: jak jubileusz 50-letnich rządów Najjaśniejszego Pana; stuletnią rocznicę urodzin Klementyny Tańskiej, Adama Mickiewicza, jubileusz papieski Leona XIII. i t. p.

Rok szkolny rozpoczął się dnia 3. września 1902 uroczystem nabożeństwem w kościółku na Smoleńsku, poczem zaraz popo-

ludni zaczął się egzamin wstępny na I. kurs; do przyjęcia zgłosiło się 200 kandydatek, z których tylko 60 można było przyjąć.

Wskutek tego, że egzamin wstępny trwa 6—8 dni, regularna nauka w zakładzie rozpoczyna się dopiero po ukończeniu tego egzaminu, chociaż już od 4. września wszystkie kursa i szkoła ćwiczeń mają stałe zajęcia w godzinach szkolnych.

W dniu 9. września 1902 odbyło się w kościele szkolnym nabożeństwo żałobne za spokój duszy ś. p. Najj. Cesarzowej, Elżbiety, jako w rocznicę Jej śmierci.

Poprawcze egzamina dojrzałości odbyły się dnia 27. września 1902 pod przewodnictwem Inspektora kraj. JWP. M. Zaleskiego.

Dnia 4. października obchodził zakład Imieniny Najj. Pana uroczystem nabożeństwem.

Toż samo w dniu 15. października 1902, jako w dzień św. Jadwigi, patronki zakładu odbyło się uroczyste nabożeństwo.

W dniu Imienin ś. p. Najj. Cesarzowej Elżbiety t. j. 19. listopada 1902 odbyło się nabożeństwo żałobne.

Pierwsze półrocze zakończono 30 stycznia, a drugie rozpoczęto 3. lutego.

W dniach od 24—29 kwietnia 1903 lustrował zakład Inspektor krajowy JWP. M. Zaleski.

Piśmienny egzamin dojrzałości odbył się w dniach 2—6 czerwca.

Dnia 14. czerwca zakończył się rok szkolny na kursach uroczystem nabożeństwem. Szkoła ćwiczeń i kurs froeblovski kończą rok szkolny z końcem czerwca, a kursa tylko dlatego wcześniej, że w drugiej połowie czerwca odbywa się ustny egzamin dojrzałości, przy którym wszyscy egzaminatorzy mają być obecni, przeto na kursach nie miałyby kto uczyć.

Młodzież zakładu przystępowała trzy razy w ciągu roku, t. j. na początku roku, przed Wielkanocą i z końcem roku szkolnego do św. Sakramentów pokuty i Ołtarza. Nadto znaczna liczba uczennic nie ogranicza się tylko na te 3 razy, ale częściej przystępuje do tych św. Sakramentów.

Ustny egzamin dojrzałości rozpoczął się dnia 15. czerwca pod przewodnictwem Inspektora kraj. JWP. M. Zaleskiego. Do egzaminu tego zgłosiło się 59 uczennic zakładu i 19 eksternistek.

IX.

Ważniejsze rozporządzenia.

Rozporządzenie c. k. Ministerium wyznań i oświecenia z dnia 11. czerwca 1896 r. l. 13.349 postanawia, że eksternistki zgłaszające się do egzaminu dojrzałości, muszą mieć ukończony 19 rok życia i że od tego normalnego wieku nie może być żadna dyspensa udzielona.

Rozporz. z dnia 17. grudnia 1896 l. 41.897 określił J. E. Pan Minister wyzn. i ośw. obowiązki docentów somatologii i higieny pod względem dydaktycznym, oraz ich stanowisko służbowe w zakładzie.

Rozporz. z dnia 5. kwietnia 1897 l. 4640 polecił J. E. Pan Minister wyzn. i ośw. by wszystkie kandydatki ostatniego kursu przed egzaminem dojrzałości zaszczerpił docent somatologii i higieny, krowianką dostarczoną przez zakład państwowy w Wiedniu.

Rozporz. z dnia 6. października 1898 l. 2310 zarządził J. E. Pan Minister wyzn. i ośw. aby dzień 19. listopada, jako dzień imienin ś. p. Najjaśniejszej Pani Cesarzowej Elżbiety był i na przyszłość wolny od nauki szkolnej, i aby w tym dniu urządzano nabożeństwo uroczyste.

Rozporz. z dnia 29. kwietnia 1899 l. 159 polecilo Prezydium Rady Szkolnej Krajowej, aby Dyrekcyja zabroniła uczenicom uczęszczania na wykłady t. z. Uniwersytetu ludowego im. Mickiewicza, a to z powodu, że wykłady te obliczone na szersze warstwy społeczne, nie mogą się oglądać na potrzeby młodzieży szkolnej i zakres wiedzy przystósowany do jej pojęć, i nie zawsze liczą się z wymogami wychowawczymi.

Rozporz. z dnia 11. sierpnia 1899 l. 17.398 zwinął J. E. Pan Minister wyzn. i ośw. istniejący przy tutejszym zakładzie kurs malarstwa z końcem r. szk. 1898/9.

Rozporz. z dnia 9. lutego 1900 l. 29.071 zarządziła Rada Szkol. Kraj. by stypendystkom, które zobowiązały się do 6-letniej

służby nie pozwalano odbywać praktyki przy szkołach w większych miastach.

Rozporz. z dnia 24. marca 1900 l. 6320 zarządziła Rada Szkol. Kraj. by na wyższe kursa (tj. II, III. i IV.) tylko w takim razie przyjmowano zgłaszające się kandydatki, jeżeli liczba uczenic zakładu spadnie niżej liczby 50.

Rozporz. z dnia 4. sierpnia 1900 l. 11.099 wydała Rada Szkol. Kraj. bliższe przepisy dotyczące nauki języka ruskiego, jako przedmiotu nadobowiązkowego.

Rozporz. z dnia 1. sierpnia 1900 l. 16.475 zarządziła Rada Szkol. Kraj., że dotychczasowa dwuletnia praktyka przy szkołach więcejklasowych nie uprawnia do zdawania egzaminu kwalifikacyjnego, do którego tylko te kandydatki przypuszczone być mogą, które prowadziły klasę samoistnie i z przepisauą dla tej klasy liczbą godzin.

Rozporz. z dnia 8. stycznia 1901 l. 34.722 poleciła Rada Szkol. Kraj. wypracowanie regulaminu celem należytego umieszczenia zamiejscowych uczenic na tak zwanych stancyach.

Rozporz. z dnia 21. stycznia 1902 l. 775 zezwoliła Rada Szkol. Kraj. na założenie w zakładzie biblioteczki Krakowskiego Towarzystwa Oświaty ludowej, a to w tym celu, aby kandydatki stanu naucz. zaznajomiły się z dziełkami przez wymienione Towarzystwo wydawanemi i wiedziały, jak z niemi się obchodzić.

Pod dniem 8. grudnia 1902 l. 597 wydało Prezydium Rady Szkol. Kraj. okólnik dotyczący zgodnego pożycia obu narodowości krajowych w szkole.

Ze względu na wielką liczbę uczenic na I. i II. kursie, a przez to utrudnioną naukę szczególnieję języków, pozwolił J. E. Pan Minister wyzn. i ośw. rozporz. z dnia 8. listopada 1902 l. 28.035 na podział uczenic I. i II. kursu na dwa oddziały równorzędne na nauce języka niemieckiego, a to od roku szkol. 1902/3.

Rozporz. z dnia 18. grudnia 1902 l. 24.628 poleca Rada Szkol. Kraj. przeprowadzenie zarządzeń wskazanych rozp. Ministerium spraw wewnętrznych z dnia 14. lipca 1902 l. 29.949 przeciw szerzeniu się gruźlicy.

Rozporz. z dnia 11. grudnia 1902 l. 40.682 podaje Rada Szkol. Kraj. wskazówki krajowej Rady zdrowia do zwalczenia gruźlicy w szkołach.

X.

Klasyfikacya uczenic.

(Grubszy druk oznacza stopień pierwszy z odznaczeniem.)

I KURS.

Birkenmajer Marya
Broniewska Rozalia
Bryzek Anna
Chorażanka Bronisława
Chruścicka Helena
Fischerówna Melania
Fleischmanówna Marya
Gagatnicka Marya
Galiszkiewiczówna Feliksa
Gemserówna Rozalia
Giedanowska Zofia
Grelowska Walerya
Gułkowska Antonina
Pałatkówna Aniela
Hohorowska Zofia
Kasprzykówna Pelagia
Kisielewska Kamila
Kochańska Teodora
Koczurówna Klara
Kownacka Janina
Książkiewiczówna Jadwiga
Kurkówna Kazimiera
Kwapińska Marya
Kwiczalówna Teresa
Langówna Stefania
Lejczakówna Helena
Majcherczykówna Stanisława
Malinówna Romualda

Martiniówna Jadwiga
Maślancówna Zofia
Matyjanka Karolina
Michalikówna Marya
Miernicka Marya
Mikiewiczówna Marya
Nowińska Stefania
Oblazianka Marya
Pawłowska Anna
Pollakówna Wilhelmina
Rakucka Marya
Rotterówna Janina
Rutowska Kazimiera
Schubertówna Marya
Słonecka Melania
Smetankówna Antonina
Smieszkówna Józefa
Suknarowska Walerya
Szafrancówna Janina
Tatarzanka Zofia
Udzielanka Helena
Wątorkówna Eugenia
Winnicka Irena
Wojewodówna Józefa
Wyrobiszówna Marya
Wyrwiczówna Klementyna
Zarzecka Stefania
Zbijewska Olga.

Do egzaminu poprawczego przeznaczono 7, stopień drugi otrzymało 0.

II KURS.

Ameisen Anna
Bartłówna Wilhelmina
Brzezińska Natalia
Byliczanka Adela
Czeppe Stefania
Demczykówna Marya
Drobniakówna Amalia
Gołębianka Karolina
Gorlińska Marya
Grażyńska Zofia
Grochowalska Wanda
Grzybowska Helena
Jankowska Elżbieta
Jaroszówna Zofia
Knapikówna Elżbieta
Korotkiewiczówna Cecylia
Kosibianka Adela
Lewajówna Marya
Like Marya
Łukawicka Antonina
Matusikówna Stanisława
Mączyńska Jadwiga
Narowska Marya

Nitkowska Zofia
Olszewska Marya
Pizłówna Helena
Pocieszanka Zofia
Pompówna Wanda
Proficówna Władysława
Przybylska Wanda
Regiećówna Zofia
Scheurichówna Zofia
Semschówna Stefania
Sienkówna Stanisława
Słomkówna Marya
Trzosówna Marya
Wajdowiczówna Marya
Wójcikówna Karolina
Wolska Marya
Wołochówna Emilia
Wojnarowska Janina
Wsołkówna Stefania
Zaleska Helena
Znańska Marya
Zychoniówna Helena.

Do egzaminu poprawczego przypuszczono 10, stopień drugi otrzymało 1, nie kwasyfikowana z powodu choroby 1 kandydatka.

III KURS.

Bernasiówna Emilia
Bossowska Antonina
Brosiówna Janina
Dalewska Wiktorya
Dańcówka Marya
Dąbrowska Marya
Fiala Anna
Filipowska Zofia
Fleischmanówna Helena
Gołębiowska Helena
Gulowska Stanisława
Jacakówna Helena
Jaglarzówna Janina
Jendryjasówna Stefania

Karpińska Anna
Klimowska Albina
Kobytecka Rozalia
Koloszkówna Anna
Krukierkówna Anna
Krzanowska Jadwiga
Kubalanka Stanisława
Kulikowska Adela
Kwoczyńska Marya
Lelkówna Mieczysława
Madejska Helena
Mieszkowska Stanisława
Musiałówna Marya
Novakówna Anna

Nowicka Józefa
Ondraczkówna Zofia
Pacynianka Jadwiga
Piotrowska Anna
Przybylska Jadwiga
Rogozińska Kazimiera
Romaniszynówna Marya
Russówna Marya
Sadowska Stefania
Sęderzanka Bronisława
Skrzywankówna Elwira

Strzeszyńska Zofia
Sutorówna Franciszka
Świątkówna Bogumiła
Urbanówna Józefa
Uziembłówna Wanda
Vimpeller Felicya
Zabierzewska Zofia
Zajączkówna Antonina
Zaleska Wanda
Zielińska Marya.

Do egzaminu poprawczego przeznaczono 4, stopień drugi otrzymało, 0 nie klasyfikowana z powodu choroby 1 kandydatka.

IV KURS.

Benrothówna Janina
Bezwińska Marya
Bilińska Anna
Błachocińska Ludwika
Chmielakówna Stefania
Czoponowska Eleonora
Damaskówna Stanisława
Dziubandowska Honorata
Friedberg Anna
Gabrysiówna Zofia
Gębicka Marya
Janowska Władysława
Jarecka Emilia
Jetłówna Henryka
Kaliszówno Felicya
Karmańska Wanda
Klebertówna Helena
Kleiberówna Amalia
Kłoskówna Bronisława
Kotarska Marya
Kowalska Wanda
Krajewska Zofia
Krężolkówna Eugenia
Kurczapówna Józefa
Lankoszówna Teresa
Lewakówna Antonina
Matusikówna Helena
Matusikówna Marya
Mazurówna Marya
Maćżeńska Janina

Michalikówna Adamina
Michoniówna Melania
Musiałówna Sydonia
Nawrocka Marya
Nowakówna Matylda
Parczyńska Domicela
Pisarska Bronisława
Plappertówna Zofia
Pukówna Marya
Rudnicka Barbara
Rzeszódka Leokadya
Sadowska Marya
Scheurichówna Marya
Schnitzlówna Klementyna
Skwareczkówna Wanda
Srokowska Marya
Surowiecka Marya
Świątkówna Anna
Szajdzicka Eugenia
Tarchalska Janina
Tyrlikówna Anna
Tułasiewiczówna Jadwiga
Wądolna Władysława
Weinberg Sabina
Wiśniowska Helena
Zajączkówna Leopoldyna
Zasadnia Walerya
Zawadzińska Władysława
Zembrzycka Ludwika.

OGŁOSZENIE.

Wpisy kandydatek na kursa, na kurs froeblovski, uczenie do szkoły ćwiczeń i dzieci do ogródka froeblovskiego odbędą się 29. i 31. sierpnia od 9—12 i od 3—5.

Warunkiem przyjęcia na I. kurs jest ukończony 15 rok życia, stwierdzony metryką urodzenia, ukończona szkoła wydziałowa lub równorzędny jej zakład, świadectwo zdrowia, wystawione przez c. k. lekarza rządowego (w Krakowie przez fizyka miejskiego) i w razie przerwy między uczęszczaniem do szkoły a zapisem, wiarogodne świadectwo moralności. Zresztą o stanowczem przyjęciu rozstrzyga egzamin wstępny, któremu każda kandydatka ma się poddać, a którego zakres obejmuje przedmioty, objęte planem naukowym szkoły wydziałowej, a który rozpocznie się dnia 3. września o godz. 3. popołudniu, najpierw częścią piśmienną. Ponieważ na pierwszy kres tylko 60 uczenie można przyjąć, przeto wszelkie zabiegi, starania się, protekcyje są zbyteczne, gdyż tylko te 60 uczenie przyjęte być mogą, które najlepiej zdadzą egzamin wstępny.

W myśl rozporządzenia c. k. Rady Szkol. Kraj. z dnia 24. marca 1900 l. 6320 na wyższe kursa nikt przyjętym być nie może.

Warunki przyjęcia na kurs froeblovski są te same co i na I. rok, wymaga się tylko ukończonego 16 roku życia.

Ponieważ liczba uczenie w c. k. szkole ćwiczeń jest ograniczona, przeto zechcą P. P. Rodzice zawczasu do zapisu się zgłosić, gdyż późniejsze zgłoszenie mogłoby być nieuwzględnione. Opłata szkolna wynosi 4 Kor. na półroczu. Tożsamo i liczba dzieci w ogródku froeblovskim ograniczona, przeto tylko wcześniejsze zgłoszenie może być uwzględnione. Opłata w ogródku wynosi 10 Kor. na półroczu.

Kandydatki zamiejscowe zechcą przed najęciem pomieszkania zasięgnąć opinii Dyrekcyi, której obowiązkiem jest czuwać nad odpowiedniem pomieszczeniem uczenie, i która tylko na pomieszczenie w takich domach zezwolić może, które dają gwarancję odpo-

wiedniej opieki, i które otrzymały pozwolenie od Dyrekcyi do trzymania na stancyi uczenie.

Do zapisu mają się zgłosić kandydatki i uczennice w towarzystwie rodziców lub opiekunów i przedłożyć dwa egzemplarze wypełnionych rodowodów.

Egzamina poprawcze odbędą się dnia 1. i 2. września, 3. września zaś o godz. 9 rano odbędzie się uroczyste nabożeństwo w kościółku na Smoleńsku, poczem w dniu 4. września rozpocznie się regularna nauka.

Z Dyrekcyi c. k. Seminaryum naucz. żeńsk.

